

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۵/۰۳

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۱۲/۰۵

مصص: ۴۳-۱۱

شاپا چاپی: ۱۸۵۷-۲۵۳۸
الکترونیکی: ۵۲۵۰-۲۶۴۵

DOR: 20.1001.1.25381857.1403.17.62.1.6

۱. نویسنده مسئول: استادیار دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین^(ع)، تهران، ایران | abedi.mohsen.dor@ut.ac.ir۲. استادیار دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین^(ع)، تهران، ایرانواکاوی معنا و مفهوم ترور و تروریسم مبتنی بر منظومه فکری
امام خامنه‌ای «مدظله العالی» به روش تحلیل مضمونمحسن عابدی درجه^۱ | جواد استکی^۲

چکیده

در این پژوهش به بررسی منظومه فکری امام خامنه‌ای «مدظله العالی» پیرامون موضوع «ترور و تروریسم» پرداخته شده است. اقدامات و فعالیت‌های تروریستی فزاینده به خصوص در منطقه غرب آسیا و جمهوری اسلامی ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی اهمیت پرداختن به چنین موضوعی را برجسته می‌سازد. خلأ موجود در حوزه پردازش به منظومه فکری ایشان در این موضوع، محرک محققان برای انجام چنین تحقیقی شد. برای این منظور و کشف مضامین و مقولات، یکی از بهترین روش‌ها، کاوش در متن بیانات، به روش تحلیل مضمون با استفاده از دو رویکرد ترکیبی براون و کلارک و نیز آتراید استیرلینگ است. کُدگذاری از مضامین کلیدی، آشکار، پنهان و تکراری بیانات، در نرم‌افزار تحلیلی MAXQDA18 انجام شد. تعداد ۱۰۹۲ کُد در قالب ۱۳۱ مضمون پایه و ۹ مضمون سازمان‌دهنده استخراج شد. در نتیجه، نظریه‌ها و رهیافت‌های ایشان در موضوع تروریسم دسته‌بندی گردید. در این میان، از منظر ایشان، کشورهای اروپایی، آمریکا، اسرائیل، مرتجع منطقه عامل، حامی و محرک تروریسم و ناامنی و نیز گروهک‌ها، اشرار و منافقین پیاده نظام آنها در منطقه غرب آسیا و جمهوری اسلامی ایران شناخته شدند. همچنین منشا ایجاد، بقاء و استمرار وجود رژیم اشغالگر قدس عملیات‌های تروریستی در مناطق اشغالی است. در صورتی که مستکبرین به دروغ ایران را به تروریسم و حمایت از آن متهم می‌کنند. از دیدگاه ایشان، مبارزه و مقابله با تروریسم یک وظیفه همگانی به رهبری جبهه مقاومت در منطقه است.

کلیدواژه‌ها: ترور، تروریسم، منظومه فکری، تحلیل مضمون، نرم‌افزار MAXQDA

مقدمه

تروریسم اساساً پدیده‌ای سیاسی است. اما از سایر پدیده‌های که سیاسی هستند و در علم سیاست مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرند از جمله پدیده‌های انقلاب، شورش، کودتا، راهزنی، جنگ، عملیات چریکی و امثال این‌ها، متفاوت است. با این حال تروریسم همراه با خشونت است و سعی دارد در جامعه ارباب و ترس و وحشت ایجاد کند تا به اهداف سیاسی خود دست یابد (فیرحی و ظهیری، ۱۳۸۷: ۱۴۸). مفهوم «تروریسم با مفاهیم دیگری در آمیخته می‌شود، مانند «خشونت سیاسی» و یا «جنایت سیاسی» و یا «جنایت سازمان‌یافته» (المندلایوی، ۱۳۹۰: ۴۸). تروریسم به رفتار خشونت‌آمیز و سرکوبگرانه و اغلب با اهداف سیاسی اطلاق می‌شود (محسنی، ۱۳۹۰: ۲۰۰). در دانشنامه سیاسی «به کارهای خشونت‌آمیز و غیرقانونی حکومت‌ها برای سرکوبی مخالفان خود و ترساندن آنها ترور می‌گویند و نیز کردار گروه‌های مبارزی که برای رسیدن به هدف‌های سیاسی خود دست به کارهای خشونت‌آمیز می‌زنند، ترور نامیده می‌شود» (آشوری، ۱۳۷۳: ۹۹-۹۸). بنابراین اساساً ترور یا تروریسم خشونت و تهدید علیه جامعه مدنی و زیرساخت‌های آن است. هر خشونتی ترور نیست، ولی هر تروری خشونت است (فتحی، ۱۳۹۴: ۶۰). تروریسم به استفاده از خشونت سیاسی، تهدیدات اجتماعی یا حملات برنامه‌ریزی شده بازمی‌گردد که با جنگ نامتعارف ارتباط نزدیکی دارد (عبداله خانی، ۱۳۸۶: ۲۱). تروریسم یک راهبرد خشونت‌آمیز سازمان‌یافته و پیوسته است که از طریق اعمال قتل و ترور و ربودن هواپیماها و یا گروه‌گانگیری افراد و کار گذاشتن مواد منفجره و نظایر آن، یا به واسطه این‌ها تهدید کردن، به منظور ایجاد رعب و وحشت عمومی جهت تحقق اهداف سیاسی معینی پی گرفته می‌شود (عزالدین، ۱۹۸۷: ۶). یک تروریست مثل هر انسان دیگر ذهنیت، درک و شناخت خاصی از خود، خانواده، اجتماع و جهان دارد. عدم درک صحیح از «شناخت تروریستی» از عوامل تشدید و گسترش تروریسم بوده است (اقبال، ۱۳۹۷: ۲۴۶). تروریست‌ها از بین‌برنده نظم موجود و تعقیب‌کننده نظم جدید می‌باشند (عبداله خانی، ۱۳۸۶: ۲۲). بنابراین، هرگونه اقدام یا تهدید خشونت‌آمیزی، صرف‌نظر از اهداف و انگیزه‌ها، که برای پیشبرد یک برنامه جنایی فردی یا گروهی صورت گیرد و به دنبال ایجاد وحشت در مردم، ایجاد ترس به واسطه آسیب رساندن به آنها، یا به خطر انداختن زندگی، آزادی یا امنیت آنها باشد یا به دنبال آسیب رساندن به محیط

زیست، تأسیسات و دارایی‌های عمومی و خصوصی و یا اشغال آنها باشد و یا به دنبال به خطر انداختن منابع ملی باشد، تروریسم نامیده می‌شود (عبداله خانی، ۱۳۸۶: ۱۲۰). بنابراین، ترور، کاری منفرد یا عاطفی نیست، بلکه اقدامی است گروهی، سازمان‌یافته و حتی یک استراتژی سیاسی است (Whittaker, 2006: 50). از نظر جوزف نای، تروریسم نوع و شیوه‌ای از درگیری است که اغلب به عنوان یک حمله آگاهانه و عمومی علیه انسان‌های بی‌گناه با هدف ایجاد ترس و وحشت اعمال می‌شود (محسنی، ۱۳۹۰: ۲۱۶). از سوی دیگر، فرهنگ لغات و واژه‌های مختلف مترادف منظومه را کلماتی مانند دستگاه، جهاز، ترتیب، نظم، سبک، سلسله، روش، اسلوب، نظام، سامانه، قاعده و رویه آورده‌اند. بنابراین می‌توان گفت منظومه فکری هر مکتبی عبارت است از هستی‌شناختی، معرفت‌شناسی، انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی خاص آن مکتب مبتنی بر اندیشه‌ای که از نگرش آن مکتب نسبت به هستی، مبدأ ایجاد آن، مبانی نظری، فکری و بینشی بدست آید و در مورد جهان، انسان و جامعه نظریه‌پردازی می‌کند. بر این اساس، منظومه فکری، مجموعه نظم‌یافته افکار، عقاید، جهان‌بینی و نگرشی است که یک فرد، سازمان، گروه و ملتی نسبت به موضوعی خاص دارند (عابدی‌درچه، ۱۴۰۲: ۴). اقدامات و فعالیت‌های تروریستی فزاینده در اکثر نقاط جهان و به طور خاص در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا و به ویژه در اطراف جمهوری اسلامی ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی اهمیت پرداختن به چنین موضوعی را برجسته ساخته است. از سوی دیگر، با فعال نمودن گروهک‌های تروریستی توسط سرویس‌های جاسوسی کشورهای غربی در منطقه و نیز عدم وجود رهیافت یا نظریه‌ای مدون از نظریه‌پردازان اسلامی و رهبران این کشورها، ضرورت تولید ادبیات و مبانی نظری در این حوزه آشکار می‌گردد. حال مسئله و دغدغه پژوهش حاضر، استخراج منظومه فکری امام خامنه‌ای^{«مدظله‌العالی»} به عنوان یک رهیافت یا نظریه در حوزه مفهوم ترور و تروریسم، عاملان، حامیان و محرکان تروریسم در جهان و به طور خاص در منطقه غرب آسیا و جدار مرز جمهوری اسلامی ایران و همچنین بازیگران تروریسم دولتی و بین‌المللی در منظومه فکری ایشان می‌باشد. به عبارت دیگر، از آنجایی که این تحقیق یک کار بنیادی محسوب می‌شود، به دنبال نظریه‌پردازی از متن مضامین و مقولات بیانات امام خامنه‌ای^{«مدظله‌العالی»} در موضوع تروریسم است، به همین دلیل در مبانی نظری تأکید به جای نظریه‌ها بر مفاهیم به منظور نظریه‌پردازی است.

مفهوم‌شناسی

ترور: واژه ترور از ریشه لاتینی *terrere* به معنای ترس و ترساندن گرفته شده است و تروریسم در لغت به معنای ترساندن، حکومت ارباب و تهدید، ایجاد ترس و وحشت در مردم است. تهدیدات تروریستی شامل کلیه انواع تهدیداتی است که ایجاد احساس ناامنی در میان مردم و مسئولان می‌کند. تهدیدات تروریستی یا امنیتی ممکن است به صورت عینی یا ذهنی تظاهر پیدا کند و منشأ داخلی یا خارجی داشته باشد (شولتز و همکاران، ۱۳۸۶: ۲۳۴). واژه ترور از ریشه لاتین ترس^۱ به معنی ترساندن و ترس و وحشت است. واژه‌های تروریسم و تروریست به نسبت واژه‌های نوپا هستند (طیب، ۱۳۸۲: ۱۹). ترور در زبان فارسی به معنی قتل سیاسی به وسیله اسلحه است و تروریسم به اصل حکومت و وحشت و فشار، به اصلی اطلاق می‌شود که در آن از قتل‌های سیاسی دفاع می‌شود. در زبان عربی، برای کلمه تروریسم کلمه «الرهاب» انتخاب شده که به معنی خوف، خشونت و سخت‌گیری است. کلمه رهب و مشتقات آن چندین بار در آیات قرآن کریم از جمله آیه ۴۰ سوره بقره، آیه ۶۰ سوره انفال و آیه ۱۳ سوره حشر در معنی خوف و ترس به کار رفته است (محسنی، ۱۳۹۰: ۲۰۱). تروریسم همان ایجاد ناراحتی و ترس و وحشت برای دیگران است و ماده رهب، رهبه، رهبا، رهبا، رهبا و غیره یعنی: «خاف مع تحرز». تمامی این واژگان و مشتقات آن به حوی دلالت بر ترس، رعب و وحشت دارند، همچنین کلمه «رهیب»؛ یعنی: ترسناک و خوفناک، و «رهبة الموت»؛ یعنی: ترس و وحشت از مرگ و «ارهب»؛ یعنی: ترساند و «ارهاب»؛ یعنی: ترساندن یا «تروریسم» و «ارهابی»؛ یعنی: ترساننده یا «تروریست» و نیز راغب اصفهانی، صاحب «مفردات الفاظ القرآن» می‌گوید: «الرهبه و الرهب: مخافه مع تحرز و اضطراب؛ یعنی رهبه و رهب همان ترس و وحشت همراه با احتیاط و اضطراب و نگرانی است. معادل کلمه «ارهاب» به زبان انگلیسی همان کلمه ترور که رواج و شیوع بیشتری دارد، اصل کلمه به ریشه لاتینی آن بر می‌گردد. Ters به معنی ترساندن و به وحشت انداختن و «هول کردن» می‌باشد (المندلای، ۱۳۹۰: ۴۷-۴۵). از این رو، معمولاً از ترور، عملی را تعبیر می‌کنند که موجب ترس و وحشت می‌شود؛ آن هم ترس و وحشتی که بالاصاله و بالذات است و نه بالعرض (قادری کنگاوری، ۱۳۹۰: ۲۱۶). ترور؛ اقدامی تجاوزکارانه نسبت به شخصیت مشهوری است، به

1. Ters

دلایل سیاسی، مذهبی، قومی و طایفه‌ای و به عنوان سلاحی است که اقلیت‌ها یا گروه‌های سرّی و زیرزمینی از آن برای تحقق اهداف خود بهره می‌جویند (المندلاوی، ۱۳۹۰: ۲۶۶). ترور با کشتن افراد و مقامات سیاسی و یا نظامی با سلاح گرم یا سرد معرفی می‌گردد. این نوع از عملیات تروریستی قدمت طولانی داشته و به شکل گسترده از سوی گروهک‌های تروریستی مورد استفاده قرار گرفته است (عبداله خانی، ۱۳۸۶: ۳۲). ترور پدیده‌ی جدیدی محسوب نمی‌شود و قدمت آن به تاریخ شکل‌گیری سیاست و حکومت بازمی‌گردد. اما در چند دهه‌ی گذشته و از اواخر قرن بیستم میلادی با توسعه‌ی تکنولوژی و ابزارهای ارتباطی، گسترش سلاح‌های پیشرفته، سازماندهی پیچیده، استفاده‌ی ابزاری قدرت‌ها و شکل‌گیری انگیزه‌های قومی، ملی، ایدئولوژیک؛ روز به روز به قدرت و نقش‌آفرینی گروه‌ها و سازمان‌های تروریستی افزوده شده است (شاهمرادی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۵). به هر حال این عمل یکی از نمادهای بسیار زشت و ننگ‌آوری است که تروریست‌ها از آن برای حذف جسمانی (فیزیکی) برخی شخصیت‌های مهم و تأثیرگذار بر تصمیمات سیاسی کشور (که مخالف سیاست‌ها و اهداف آنان است) استفاده می‌کنند، ضمن این که با ترور آن شخصیت مهم، خلأیی ایجاد می‌کنند برای وارد شدن شخصیتی جایگزین که انطباق و تناسب بیشتری با اهداف و انتظارات تروریست‌ها دارد (المندلاوی، ۱۳۹۰: ۲۶۶). به عبارت دیگر، تروریست‌ها از بین‌برنده‌ی نظم موجود و تعقیب‌کننده‌ی نظم جدیدی هستند که فعالیت‌های تروریستی به منظور ایجاد ترس از طریق اقدامات خشونت‌آمیز غیرمنتظره و اغلب علیه اعضای یک جمعیت انجام می‌شود (محسنی، ۱۳۹۰: ۲۰۱). تروریست‌ها کسانی هستند که به هیچ نیروی نظامی شناخته‌شده‌ای تعلق ندارند و اغلب به عنوان بازیگران یاغی شناخته می‌شوند. شایان ذکر است که اغلب تروریست‌ها این تعاریف را رد کرده و بیشتر خود را جدایی‌طلب، مبارز آزادی‌بخش، انقلابی، شبه‌نظامی، چریک، مجاهد یا فدایی معرفی می‌نمایند (عبداله خانی، ۱۳۸۶: ۲۲-۲۱). در حقیقت جدایی‌طلب‌ها، مبارزان آزادی‌بخش غیرقانونی و غیرشرعی، انقلابی‌نماها، شبه‌نظامیان غیرقانونی و چریک‌ها در صورتی که مخل نظم، امنیت و قانون باشند به نوعی تروریست محسوب می‌شوند.

تروریسم: در حال حاضر با افزوده شدن پسوند (Ism) به مکتب و روش تبدیل شده است. همچنین تروریسم دارای اصول و قواعد هدفمند با سازماندهی شبکه‌ای مشخص و نظریه‌مند است و می‌توان آن را از ترور که بیشتر شامل اعمال خشونت‌آمیز، غافلگیرانه و هدفمند می‌شود، جدا

کرد (افتخاری و شبستانی، ۱۳۹۰: ۹). تروریسم مشتق از واژه ترور است. کلمه ترور از واژه تررا لاتین به معنی ترساندن^۲، یا عمل باعث وحشت اخذ شده است (Burgess, 2003). تروریسم یک اصطلاح تحقیرآمیز است، به کنش‌های کجروانه و فاقد شفقت انسانی به کار می‌رود. تروریسم بدتر از جنگ، شکنجه و قتل است. این عبارت فراتر از جنگ، قتل و شکنجه از معانی نفرت، منفی و موهن رنج می‌برد (With, 2011). تروریسم؛ یعنی به کارگیری عمدی هر وسیله‌ای که قادر باشد خطر دسته جمعی به وجود آورد، ضمن این که پدیده رعب و وحشت، رکن اساسی و جزء مؤلفه‌های اصلی این جنایت محسوب می‌شود. هر عمل و فعلی که جنبه خشونت و یا تهدید داشته باشد، با هر انگیزه و هدف که منظور از آن اجرای یک طرح جنایتکارانه فردی است و هدف از آن ایجاد رعب و وحشت بین مردم از طریق آزار و اذیت رساندن به آنها و یا برای زندگی و امنیت آنان ایجاد خطر کردن و یا ضرر و زیان رساندن به محیط پیرامون و یا به یکی از مؤسسات و یا اموال عمومی و یا خصوصی و یا به اشغال خود در آوردن آن و یا مستولی شدن بر آن و یا یکی از منابع ملی در معرض خطر قرار دادن می‌باشد. مجموعه عملیات توأم با خشونت را که از نظر مادی و معنوی، سامان یافته، و در بر گیرنده نوعی قوه قهریه می‌باشد، تروریسم می‌گویند (سلوم، ۱۹۹۸: ۳-۴). تروریسم؛ همان اعمال جنایتکارانه‌ای است که علیه یک دولت صورت می‌گیرد و هدف از آن و یا طبیعت آن چنین است که ترس و وحشت در دل برخی شخصیت‌های معین و یا گروه‌هایی خاص از مردم و یا کل توده‌های یک ملت ایجاد می‌کند (سعیدی، ۱۹۷۱: ۱۳۸). تروریسم شیوه و روشی است که حکومت‌های استبدادی و دیکتاتوری، برای مجبور کردن توده‌های مردم به پیروی و تسلیم آنها شدن، از طریق ترویج رعب و وحشت بین مردم اتخاذ می‌کنند (عطیه‌الله، ۱۹۷۵: ۶۷). تروریسم راه و روش منازعه خشونت‌آمیزی است که انجام‌دهنده آن سعی می‌کند به واسطه ترس و وحشت ناشی از خشونت، نظر و عقیده سیاسی و یا بسط سیطره خود را بر جامعه و یا بر دولت حاکم کند. حال ممکن است به خاطر حفظ روابط اجتماعی عامی باشد و یا برای تغییر، ساقط کردن و براندازی آن نظام صورت گیرد (العکره، ۱۹۸۳: ۹۲). تروریسم یک راهبرد و یا شیوه‌ای است که از طریق آن یک گروه سازمان‌یافته و یا یک حزب، سعی می‌کند، انظار را به سوی خود، و به نفع اهداف مورد نظر جلب کند، و یا طرف دیگر را وادار کند به نفع خواسته‌های خود، از

1. Terrere
2. Frighten

طریق به کارگیری خشونت سازمان یافته، عقب نشینی نماید (یونس، ۱۹۹۸: ۸). استخدام و استعمال عمدی ابزار و وسایلی که می تواند خطر عامی ایجاد کند که به زندگی، سلامتی جسمی و تندرستی و یا به اموال عمومی آسیب برساند (حریز، ۱۹۹۶: ۲۷-۲۶). تروریسم به نوعی اعمال خشونت آمیز گفته می شود که نیروهای استعمارگر، نژادپرست و یا نظام هایی که علیه ملت های در حال مبارزه برای کسب آزادی و استقلال، به کار می گیرند (حبیب، ۱۹۹۹: ۵). مبارزه ملت ها و از جمله مبارزه مسلحانه علیه اشغالگران خارجی و استعمارگران و سلطه جویی های بیگانگان که برای آزادی و آزادسازی و یا تعیین سرنوشت، مطابق اصول و قوانین بین المللی باشد، به هیچ وجه در ردیف جنایت های تروریستی قرار نمی گیرد. استفاده از زور به صورت سازمان یافته، پیوسته و نامشروع به منظور تحقق اهداف و اغراضی که طبیعت سیاسی دارند که منجر به اخلال و نابسامانی در نظم عمومی دولت با مضامین سه گانه آن (امنیت عمومی، سلامتی عمومی و آرامش عمومی) گردد (المندلای، ۱۳۹۰: ۴۴-۴۳). تروریسم به کاربرد خشونت سیاسی، تهدیدهای اجتماعی یا حمله های برنامه ریزی شده ای گفته می شود که با جنگ نامتعارف پیوند نزدیک دارد (Whittaker, 2006: 50). دانشنامه ها و فرهنگ ها، تروریسم را با مفاهیمی مانند ترساندن، خشونت، تغییر وضع موجود، سازمان مند بودن یا تشکیلاتی بودن اقدام کننده مورد توجه قرار داده اند (محسنی، ۱۳۹۰: ۲۰۱). والتر لاکوثر، تروریسم را به کارگیری یا تهدید با به کارگیری خشونت، روش مبارزه، یا استراتژی برای به دست آوردن اهداف تعریف می کند (فتحی، ۱۳۹۴: ۴۸). در واقع تروریسم یک راهبرد خشونت گرا است که از نظر قوانین بین الملل منع شده، و به واسطه انگیزه های عقیدتی و ایدئولوژیک به وجود می آید، و یا توسط گروه خاصی، در یک جامعه ای خاص جامه عمل می پوشد، و هدف از آن رسیدن به قدرت و یا در جهت مطالعات ویژه، و یا به خاطر ظلم و اجحافی که بر آنها روا داشته اند، صرف نظر از این که مرتکبین این خشونت، در راستای خواسته ها و مطالبات خود و به نمایندگی از آنها عمل می کنند و یا این که به نیابت از یکی از کشورها دست به چنین کارهایی می زنند (المندلای، ۱۳۹۰: ۳۲). عبارت شرور شاید معادل مناسبی در ادبیات دینی برای تروریست باشد. شرور، شخصی است که قوای شیطنت یعنی قوه غضب و شهوت در او به صورت منفی رشد کرده و برای رسیدن به اهداف خود از زورگویی، زدن و کشتن و سایر تعدیات استفاده کند (امام خمینی، ۱۳۹۲، ج ۳: ۳۵). تروریسم جرمی است که

می‌تواند ماهیتی سیاسی داشته باشد، بدین جهت این جرم مورد توجه فراوان علمای اهل سیاست قرار گرفته است. در فرهنگ علوم سیاسی، تروریسم به حالت وحشت فوق‌العاده ناشی از دست زدن به خشونت، قتل، خونریزی از سوی گروه، حزب یا دولتی به منظور نیل به هدف سیاسی، کسب یا حفظ قدرت اطلاق می‌شود (آقابخشی، ۱۳۷۹: ۵۸۴). به نظر اشمیت، تروریسم روشی از مبارزه است که در آن قربانیان نمادین یا اتفاقی به عنوان هدف ابزاری خشونت استفاده می‌شود. این قربانیان ابزاری غالباً دارای ویژگی‌های گروهی یا طبقاتی مشترکی هستند که معیار انتخاب آنها به عنوان قربانی است (Schmid, 1998: 18-19). هرگونه عمل یا اقدام خشونت‌آمیز و یا تهدید به آن با هر هدف و انگیزه‌ای، که منجر به اجرای طرح‌های مجرمانه فردی یا گروهی گردیده و باعث بروز رعب و وحشت بین مردم و یا به وحشت انداختن مردم از طریق آزار و اذیت آنها، یا به خطر انداختن زندگی، یا نوامیس یا آزادی و امنیت و یا حقوق مردم شده، یا موجبات ضرر رساندن به محیط زیست را فراهم نموده، یا یکی از املاک و اموال عمومی و یا خصوصی را به اشغال در آورده، یا آن را تصرف کند و یا منابع و اموال ملی و بین‌المللی را به خطر انداخته و یا موجبات تهدید ثبات یا تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی یا حاکمیت کشورهای مستقل را فراهم آورد (عبداله خانی، ۱۳۸۶: ۱۲۷-۱۲۶). تروریسم اقدامی خشونت‌آمیز و رعب‌آور (به علت ناگهانی و غافلگیرانه بودن آن) و در عین حال آگاهانه و سازمان‌یافته با اهداف و مقاصد عموماً سیاسی و انگاروانه (ایدئولوژیک) و حتی اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و جز آن به صورت فردی یا جمعی و با هر وسیله ممکن (چون هدف وسیله را توجیه می‌کند)، علیه جمعیتی بی‌گناه و غیرنظامی است که غالباً قربانیان ترور، هدف و مقصود اصلی نیستند» (قادری کنگاوری، ۱۳۹۰: ۲۱۷).

منظومه فکری: «منظومه» در لغت به معنای هر چیزی واقع شده در صف و قطار و در نظم است (دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۱۴: ۲۱۶۷۲). منظومه فکری به مجموعه مبانی فکری، اهداف، اصول و مبانی، بایدها و نبایدها و روش‌هایی گفته می‌شود که با یکدیگر هماهنگ و در ارتباط هستند و تبیین نظام‌مند و جهت‌دار از موضوع خاصی را ارائه می‌دهد. در واقع منظومه فکری، پارادایم و الگوی جامع و طرح راهبردی و هماهنگ و منسجم است که در آن، اصول و اهداف و مبانی مشخص است. این اصول و مبانی، ناشی از طرز تلقی فرد از جهان هستی و انسان و جامعه است. با این

وصف می توان گفت: منظومه فکری، مجموعه‌ای از اندیشه‌هایی است که ارزش‌ها و رفتارهای خاصی را ایجاد می‌کنند و در تعامل با یکدیگر برای رسیدن به هدف واحد در تلاشند. قوام منظومه فکری به اندیشه‌ای است که از آن شکل گرفته است. در شکل‌گیری اندیشه، عواملی چون مبانی نظری یعنی نوع نگاه به هستی، انسان، جامعه و ابعاد و ویژگی‌های فردی و شخصیتی و تحول‌های زمانه اندیشمند، دارای تأثیر بوده که ممکن است به نظریات مختلف منتج شود (ملکی‌راد، ۱۳۹۹: ۸۸-۸۷).

پیشینه پژوهش

در جدول شماره یک برخی از منابع شامل کتاب و مقاله که مفهوم تروریسم در آن تبیین شده است به شرح زیر بیان شده است:

جدول ۱. پیشینه تحقیق

نویسنده	سال	منبع	عنوان
محمود ملکی‌راد	۱۳۹۹	مقاله	مبانی هستی‌شناختی انتظار در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای «مدظله‌العالی»
حدیث اقبال	۱۳۹۷	مقاله	تبیین خاستگاه‌های شناختی و ترسیم مدل ذهنی گروه تروریستی داعش
یوسف فتحی	۱۳۹۴	مقاله	بررسی ماهیت، زمینه‌ها و اهداف تروریسم مدرن در اندیشه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای «مدظله‌العالی»
افتخاری و شبستانی	۱۳۹۰	مقاله	راهبرد جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تروریسم
روح‌الله قادری کنگاوری	۱۳۹۰	مقاله	نقض حقوق بشر و گسترش تروریسم
محمد محمود المندلاوی	۱۳۹۰	کتاب	پدیده تروریسم در امتداد تاریخ
فیرحی و ظهیری	۱۳۸۷	مقاله	تروریسم و رهیافت‌های موجود در تحلیل پدیده تروریسم
علی عبدالله خانی	۱۳۸۶	کتاب	تروریسم شناسی
علیرضا طیب	۱۳۸۲	کتاب	تروریسم، تاریخ، جامعه‌شناسی، گفتمان، حقوق

فصل تمایز پژوهش حاضر با تحقیقات مشابه واکاوی معنا و مفهوم ترور و تروریسم مبتنی بر منظومه فکری امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» است. همچنین مضامین منظومه فکری ایشان در این خصوص به روش تحلیل مضمون از متن بیانات و فرمایشان کشف و استخراج شده است. بنابراین، ایشان به

عنوان یک اندیشمند و راهبر جامع و کامل در عصر حاضر اندیشه اسلام را در مورد معنا و مفهوم ترور و تروریسم تشریح و تبیین نموده‌اند. به همین لحاظ، دیدگاه اندیشمندان مسلمان نسبت به این واژه مشخص شده است.

روش‌شناسی پژوهش

مضمون یا تم، بیانگر اطلاعات مهمی درباره داده‌ها و سؤالات تحقیق است و تا حدی، معنی و مفهوم الگوی موجود در مجموعه‌ای از داده‌ها را نشان می‌دهد (Braun & Clark, 2006: 88). مضمون، الگویی است که در داده‌ها یافت می‌شود و حداقل به توصیف و سازماندهی مشاهدات و حداکثر به تفسیر جنبه‌هایی از پدیده می‌پردازد (Boyatzis, 1998: 4). به طور کلی مضمون، ویژگی تکراری و متمایزی در متن است که به نظر پژوهشگر، نشان‌دهنده درک و تجربه خاصی در رابطه با سؤالات تحقیق است (King & Horrocks, 2010: 150). بنابراین، یکی از روش‌های ساده و کارآمد متن پژوهی و سیاست پژوهی، تحلیل مضمون است که بر اساس آن داده‌های متن کاهش یافته و بخش‌بندی، مقوله‌بندی و تلخیص می‌شوند و سپس به گونه‌ای بازسازی می‌شوند که مفاهیم مهم موجود در درون مجموعه‌ای از داده‌ها استخراج شود. تحلیل مضمون اساساً یک روش توصیفی است که جستجوی الگوهای موجود در درون متن را تسهیل می‌کند. تحلیل مضمون غالباً به عنوان یک چتر در نظر گرفته می‌شود که ذیل آن به جای یک مکتب، مکاتب مختلفی وجود دارد (شیخ‌زاده و نیکخواه‌فرخانی، ۱۳۹۹: ۱۴-۱۳). ریان^۱ و برنارد^۲ (۲۰۰۰) نیز گدگذاری مضامین را فرایند پیش‌نیاز تحلیل‌های اصلی و رایج کیفی، معرفی می‌کنند تا روشی منحصربه‌فرد و خاص. اما به عقیده براون^۳ و کلارک^۴ (۲۰۰۶)، تحلیل مضمون را باید روش ویژه‌ای در نظر گرفت که یکی از مزایای آن، انعطاف‌پذیری است (عابدی‌جعفری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۲). بنابراین، روش تحلیل مضمون یکی از روش‌های تحقیق کیفی در مدیریت اجتماعی است که تحلیل محتوایی یا تحلیل تم نیز نامیده می‌شود و در تحلیل مصاحبه و متن کاربرد دارد. تحلیل مضمون شیوه‌ای در روش پژوهش کیفی است که بر شناسایی، تحلیل و تفسیر الگوی معانی

1. Ryan
2. Bernard
3. Braun
4. Clark

داده‌های کیفی تمرکز دارد. مضمون عنصر کلیدی در این روش است. مضمون‌ها پُرارزش‌ترین واحدهایی هستند که در تجزیه و تحلیل محتوا باید مدنظر قرار گیرند و منظور از مضامین معنای خاصی است که از یک کلمه یا جمله یا بند استفاده می‌شود.

هدف تحلیل مضمون به روش براون و کلارک، شناسایی مضامین، یعنی الگوهای در داده‌ها که مهم یا جالب هستند و استفاده از این مضامین برای پرداختن به تحقیق یا گفتن چیزی در مورد یک موضوع است. تحلیل مضمون روش براون و کلارک خیلی بیشتر از خلاصه کردن ساده داده‌هاست. تحلیل مضمون روش براون و کلارک، متون‌ها را به خوبی تفسیر و معنا می‌کند. شروع روش براون و کلارک، با شناسایی یا بررسی ایده‌ها، مفروضات، مفهوم‌سازی‌ها و ایدئولوژی‌هاست که به عنوان شکل‌گیری یا اطلاع‌رسانی محتوای معنایی داده‌ها نظریه‌پردازی شده است. روش براون و کلارک (۲۰۰۶) روشی برای کُدگذاری در تحلیل مضمون ارائه کرده‌اند که در پژوهش‌های زیادی از این روش استفاده شده است. این الگو از سه قسمت تشکیل شده است. مراحل سه‌گانه این رویکرد پژوهشی در روش تحلیل مضمون عبارتند از: ۱) تجزیه و توصیف متن؛ ۲) تشریح و تفسیر متن؛ ۳) ترکیب و ادغام.

بنابراین در این پژوهش روش تحلیل مضمون با رویکرد براون و کلارک چنین انجام شده است: مرحله نخست؛ تجزیه و توصیف متن بیانیه، کُدگذاری و ایجاد کدهای اولیه و در نهایت جستجو و شناخت مضامین است.

مرحله دوم؛ در تشریح و تفسیر متن بیانیه به ترسیم شبکه مضامین پرداخته شده است. مرحله سوم؛ در ترکیب و ادغام تحلیل شبکه مضامین و تدوین گزارش انجام شده است. جهت ترسیم شبکه مضامین ابتدا مضامین مرتب شد و مهم‌ترین اقدام در این مرحله، شناخت مقوله‌های فراگیر، سازمان‌دهنده و مضامین پایه است. آتراید استیرلینگ، کُدگذاری در تحلیل مضمون را براساس این سه رکن تشریح کرده است. برای تحلیل شبکه مضامین باید به تعریف و نام‌گذاری مضامین پرداخته شود. در نهایت نیز باید توصیف و توضیح شبکه مضامین ارائه گردد. به همین دلیل در این تحقیق از دو روش ترکیبی براون و کلارک و نیز آتراید استیرلینگ به صورت ترکیبی استفاده شده است.

روش تحلیل مضمون براون و کلارک یک الگوی سه مرحله‌ای در قالب شش گام می‌باشد. مرحله اول تجزیه و توصیف متن بیانیه شامل گام اول، آشنایی با داده‌ها؛ گام دوم، ایجاد گدهای اولیه و گدگذاری داده‌ها؛ گام سوم، جستجو و شناخت مضامین؛ مرحله دوم تشریح و تفسیر متن بیانیه در قالب گام چهارم، ترسیم شبکه مضامین؛ مرحله سوم ترکیب و ادغام شامل گام پنجم، تحلیل شبکه مضامین؛ گام ششم و نهایی، تدوین گزارش.

روش پیشنهادی آتراید- استیرلینگ یکی از روش‌های مرسوم گدگذاری در تحلیل مضمون است. این روش مبتنی بر تشکیل شبکه مضامین است و در پژوهش‌های مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد. شبکه مضامین^۱ براساس یک رویه مشخص، مضامین را نظام‌مند می‌کند که شامل سه دسته از گدها و مفاهیم است:

(۱) مضامین پایه^۲ (گدها و نکات کلیدی در متن)؛

(۲) مضامین سازمان‌دهنده^۳ (مقولات و مضامین به دست آمده از ترکیب و تلخیص مضامین پایه)؛

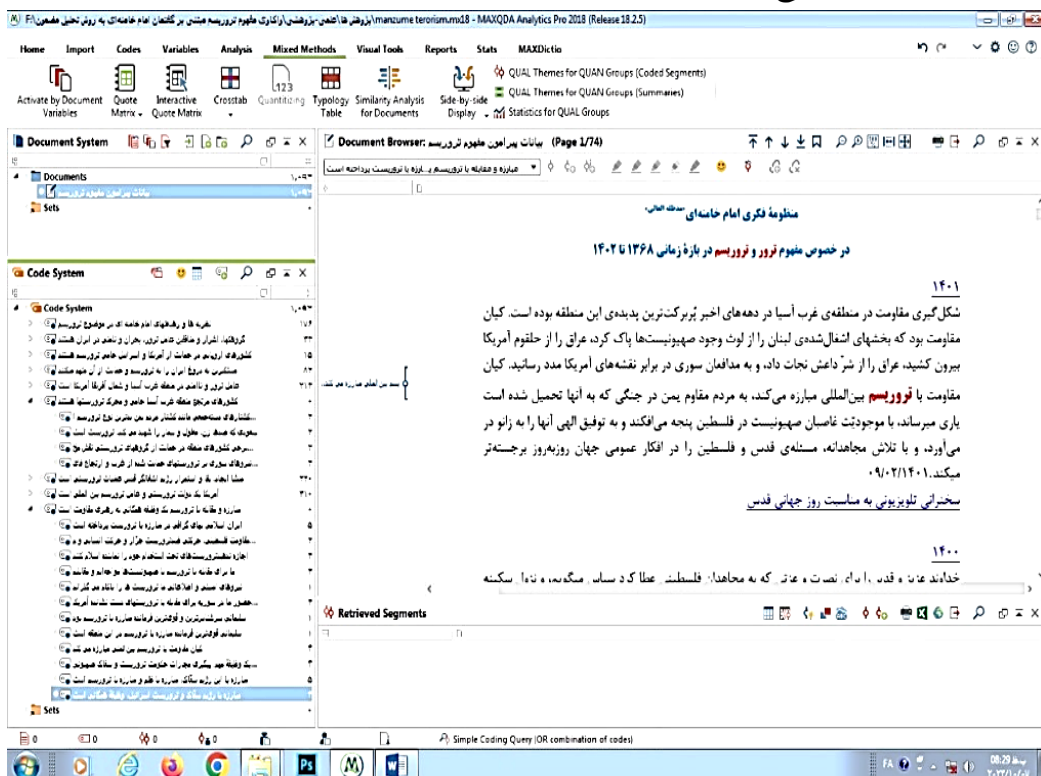
(۳) مضامین فراگیر^۴ (مضامین عالی در برگیرنده اصول حاکم بر متن به عنوان یک مضمون کلی).

مضامین پایه شامل گدها و نکات کلیدی متن است. با مطالعه کامل متن خردترین گدها شناسایی و به عنوان یک مضمون پایه انتخاب شد. مضامین سازمان‌دهنده شامل مضامین حاصل از ترکیب و تلخیص مضامین پایه استخراج شد. گدهای پایه مرور و مفاهیم مشابه در کنار هم قرار گرفت. پژوهشگران با توجه به تشخیص و تسلط خود نام مناسبی برای هر دسته گد انتخاب کردند. در نهایت مضامین فراگیر شامل مضامین عالی دربرگیرنده اصول حاکم بر متن به مثابه یک مضمون کل استخراج گردید.

در این پژوهش که به روش تحلیل مضمون از ترکیب دو روش ترکیبی براون و کلارک و نیز آتراید- استیرلینگ به صورت همزمان استفاده شده است، گدگذاری از مضامین کلیدی، آشکار و پنهان و تکراری بیانات در مفهوم «ترور، تروریسم و تروریست» در نرم‌افزار تحلیلی MAXQDA2018 انجام شده است. برای این کار مجموعه بیانات در خصوص ترور، تروریسم و تروریست در یک پرونده‌ای متنی در قالب ۷۴ صفحه جمع‌آوری شد. این بیانات مشتمل بر سخنرانی‌های امام خامنه‌ای «مدظله العالی» در دیدار با اقبشار مختلف مردم، دولتمردان و نیروهای مسلح

1. Thematic Network
2. Basic Themes
3. Organizing Themes
4. Global Themes

بود. با فراخوانی متن بیانات در نرم افزار و مطالعه چندین باره متن، از ابتدا اقدام به کد گذاری مضامین شد. پس از بررسی تعداد تکرار کلمه ترور ۶۲ مرتبه، تکرار کلمه تروریسم ۲۳۴ مرتبه و تکرار کلمه تروریست ۲۷۳ مرتبه بود که در مجموع ایشان حدود ۵۶۹ مرتبه از واژه ترور و مشتقات آن بهره گرفته‌اند. در این میان تعداد ۱۰۹۲ کد در قالب ۱۳۱ مضمون پایه و ۹ مضمون سازمان دهنده استخراج شد.

شکل ۱. کد گذاری مضامین در نرم افزار MAXQDA2018؛ ترسیم: نگارنده

سؤالات پژوهش

- ۱- مفهوم ترور و تروریسم در منظومه فکری امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» چیست؟
- ۲- در منظومه فکری امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» عوامل، حامیان و محرکان تروریسم چه کسانی هستند؟
- ۳- تروریسم دولتی و بین‌المللی در منظومه فکری امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» چه کسانی هستند؟

یافته‌های پژوهش

یافته‌ها و خروجی‌های نرم‌افزار

مضامین سازمان‌دهنده مضمون تروریسم در بیانات امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» در قالب ۹ مضمون

کلی عبارتند از:

جدول ۲. مضامین سازمان‌دهنده، فراوانی و درصد فراوانی آنها

درصد فراوانی	فراوانی مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده
۱۶/۱۲	۱۷۶	نظریه‌ها و رهیافت‌های امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» در موضوع تروریسم
۳/۰۲	۳۳	گروهک‌ها، اشراز و منافقین عامل ترور، بحران و ناامنی در ایران هستند
۱/۳۷	۱۵	کشورهای اروپایی در حمایت از آمریکا و اسرائیل حامی تروریسم هستند
۷/۵۱	۸۲	مستکبرین به دروغ ایران را به تروریسم و حمایت از آن متهم می‌کنند
۱۹/۵۱	۲۱۳	عامل ترور و ناامنی در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا آمریکا است
۰/۷۳	۸	کشورهای مرتجع منطقه غرب آسیا حامی و محرک تروریست‌ها هستند
۲۰/۱۵	۲۲۰	منشا ایجاد، بقاء و استمرار رژیم اشغالگر قدس عملیات تروریستی است
۲۸/۳۹	۳۱۰	آمریکا یک دولت تروریستی و عامل تروریسم بین‌المللی است
۳/۲۱	۳۵	مبارزه و مقابله با تروریسم یک وظیفه همگانی به رهبری جبهه مقاومت است
۱۰۰	۱۰۹۲	جمع کل ارزش‌ها

Code System	بیانات پیرامون مفهوم تروریسم	SUM
▷ نظریه‌ها و رهیافت‌های امام خامنه‌ای در موضوع تروریسم	●	۱۷۶
▷ گروهک‌ها، اشراز و منافقین عامل ترور، بحران و ناامنی در ایرانند	•	۳۳
▷ کشورهای اروپایی در حمایت از آمریکا و اسرائیل حامی تروریسم هستند	•	۱۵
▷ مستکبرین به دروغ ایران را به تروریسم و حمایت از آن متهم می‌کنند	•	۸۲
▷ عامل ترور و ناامنی در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا آمریکا است	●	۲۱۳
▷ کشورهای مرتجع منطقه غرب آسیا حامی و محرک تروریست‌ها هستند	•	۸
▷ منشا ایجاد، بقاء و استمرار رژیم اشغالگر قدس عملیات تروریستی است	●	۲۲۰
▷ آمریکا یک دولت تروریستی و عامل تروریسم بین‌المللی است	●	۳۱۰
▷ مبارزه و مقابله با تروریسم یک وظیفه همگانی به رهبری مقاومت است	•	۳۵
Σ SUM	۱,۰۹۲	۱,۰۹۲

شکل ۲. خروجی نرم‌افزاری مضامین سازمان‌دهنده و فراوانی آنها

جدول ۳. مضامین سازمان‌دهنده و کدهای پایه، فراوانی و درصد فراوانی آنها

کدهای سازمان‌دهنده	کدهای پایه	فراوانی	درصد فراوانی
	مقابله با تروریسم نیازمند اراده جدی همه کشورهای جهان است	—	—
	ایران اسلامی تروریسم را دشمن سعادت بشر می‌داند و از آن بیزار است	د	—
	مردم مدافع حقوق خود مبارزین و مجاهد در مقابل ظلم، تروریست نیستند	ح	—
	میلیون‌ها جوان و انسان آزاده و متفکر از آمریکا تروریست نیستند		—
	دولت‌های غربی خود اسیر تروریست‌های اسلام ستیز و ایران هراس شدند	ب	—
	نادیده گرفتن حق ملت در کشور عامل گرایش به تروریسم است	ب	—
	مبارزان دروغین با تروریسم، خود تروریسم را اداره و هدایت می‌کنند	ب	—
	برای رسیدن به مقاصد شوم یک عده انسان بی‌گناه را کشتن ترور است	—	—
	سازمانی یا دولتی بخواهد کار خود را با ایجاد ترور وحشت پیش ببرد	ح	—
	تروریست‌ها در ذات خود دچار انحراف فکری و عملی هستند	ح	—
	تروریست‌های دولتی در قانون کشورشان برای خرابکاری بودجه می‌گذارند	ح	—
	در ذهن مسئولان آمریکا، مفهوم تروریسم، مفهوم غلطی است	ح	—
	منطق آمریکایی می‌گوید هرکسی با ما نیست تروریست است	ب	—
	آمریکا به نام مبارزه با تروریست با حمله به دنبال منافع خودش بود	ر	—
	ایران از هیچ تروریستی حمایت نمی‌کند اما از مدافعین حق حمایت می‌کند	ب	—
	تهمت حمایت از تروریسم به ایران، یک دروغ و افترای آشکار است	ر	—
	تهمت تعصب، جمود فکری، بنیادگرایی و تروریسم به ایران غلط است	—	—
	جمهوری اسلامی به ترور احتیاج ندارد و این اتهام بی‌قاعده است	ر	—
	امروز در دنیا کسی به ترور متوسل می‌شود که منطبق ندارد	ب	—
	امروز تروریسم یک بلای بزرگ دنیاست	—	—
	دولتی که عملیات تروریستی انجام دهد کارش تروریسم دولتی است	—	—
	پیدایش سلاح‌های کشتار جمعی پدیده تروریسم را خطرناک‌تر کرده است	ر	—
	ایران با مبارزان واقعی و جدی با تروریسم با کشورها همکاری می‌کند	—	—
	در موضوع تروریسم سیاست غرب بر اخلاقتش حاکمیت دارد	ب	—
	مبارزه با تروریسم یک مبارزه واجب و لازم و یک جهاد است	—	—
	تروریست کسی است که با ملت‌ها در خانه خودشان مقابله می‌کنند	ح	—
	در نظر نظام سلطه، تروریسم آنچه منافع نامشروع را تهدید می‌کند	ح	—
	از شأن انقلابی ایران، کارهای تروریستی به دور است	—	—
	ترور ابزاری برای محاسبات شیطنی قدرت‌های مسلط با هدف نامشروع است	ر	—
	دولتمردان و رسانه‌های غربی با مفهوم ترور گزینشی برخورد می‌کنند	—	—
	اروپاییان کشتار مسلمانان در مساجد نیوزلند را ترور نمی‌دانند	ح	—
	گروه‌های تروریستی با پول و سلاح دشمنان تغذیه می‌شوند	ب	—
	گروه‌های تروریستی عامل ناامنی در مرزها هستند	—	—
	پدیده تروریسم به‌عنوان یکی از مصائب دردناک جامعه بشری است	ح	—
	باید در مقابله با مبارزان دروغین با تروریسم هجومی مقابله کرد	ر	—
	دین، مذهب و مسلک برای دولت‌ها و گروه‌های تروریستی مهم نیست	—	—
	حکومت‌های قوی و ثروتمند دنیا جاسوس پرور، خرابکار و تروریست پرورند	ب	—

نظریه‌ها و رهیافت‌های امام خامنه‌ای در موضوع تروریسم

جدول ۳. مضامین سازمان‌دهنده و گداهای پایه، فراوانی و درصد فراوانی آنها

کدهای سازمان دهنده	کدهای پایه	فراوانی	درصد فراوانی
منشا ایجاد، بقا و استمرار رژیم اشغالگر قدس عملیات تروریستی است	امروز رژیم صهیونیستی مظهر کامل تروریسم است	۲۲	۲۲
	خانه فلسطینیان غصب شده؛ پس از گرفتن آمریکا آن را تروریسم می‌خواند	۲۲	۲۲
	بزرگترین تروریست‌های دنیا، امروز صهیونیست‌ها هستند	۲۲	۲۲
	امروز مظهر تروریسم دولتی و دولت تروریست در دنیا اسرائیل است	۲۲	۲۲
	انگلیس با ایجاد صهیونیسم ضداسلام بنای تروریسم دولتی را گذاشت	۲۲	۲۲
	امروز واضح‌ترین نمونه دولت تروریست، رژیم غاصب صهیونیست است	۲۲	۲۲
	شورای امنیت دولت تروریستی اسرائیل را به رسمیت شناخته است	۲۲	۲۲
	موساد دانشمندان هسته‌ای ما را ترور کرد	۲۲	۲۲
	امپراتوری خبری صهیونیسم سردار سلیمانی را به تروریست متهم کرد	۲۲	۲۲
	اسرائیل یک پادگان تروریستی علیه ملت فلسطین و اسلام است	۲۲	۲۲
	صهیونیست‌ها فلسطین را به یک پایگاه تروریسم تبدیل کرده‌اند	۲۲	۲۲
	سیاست‌های نظام سرمایه‌داری رژیم تروریست به نام اسرائیل بنا کرد	۲۲	۲۲
مستکبرین به دروغ ایران را به تروریسم و حمایت از آن متهم می‌کنند	دولت صهیونیست در فلسطین اشغالی یک دولت تروریست است	۲۲	۲۲
	اسرائیل با ظلم، کشتار و تروریسم به وجود آمده و برپاست	۲۲	۲۲
	اسرائیل مغز تروریسم و مادر تروریسم است	۲۲	۲۲
	اسرائیلی‌ها انکار نمی‌کنند که با ترور کارهایشان را پیش می‌برند	۲۲	۲۲
	تروریست آشکار، رژیم صهیونیستی و حامیان غربی آنهاست	۲۲	۲۲
	خطرناک‌ترین و خبیث‌ترین تروریست‌های این منطقه صهیونیست‌ها هستند	۲۲	۲۲
	شعارهای ضدتروریسم آمریکا علیه ما و دیگر کشورها بهانه سیاسی است	۲۲	۲۲
	دولتمردان آمریکا ایران را به پشتیبانی از تروریسم متهم می‌کنند	۲۲	۲۲
	دولتمردان آمریکا ایران را به دروغ به تروریسم متهم می‌کنند	۲۲	۲۲
	دولتمردان اسرائیل، ایران را به دروغ به تروریسم متهم می‌کنند	۲۲	۲۲
مبارزه و مقابله با تروریسم یک وظیفه همگانی به رهبری مقاومت است	آمریکا شریف‌ترین عناصر مبارز و مجاهد ما را به تروریست متهم می‌کند	۲۲	۲۲
	ایران اسلامی بهای گزافی در مبارزه با تروریست پرداخته است	۲۲	۲۲
	سلیمانی قوی‌ترین فرمانده مبارزه با تروریسم در این منطقه است	۲۲	۲۲
	سلیمانی سرشناس‌ترین و قوی‌ترین فرمانده مبارزه با تروریسم بود	۲۲	۲۲
	مبارزه با رژیم سفاک و تروریست اسرائیل، وظیفه همگانی است	۲۲	۲۲
	مبارزه با این رژیم سفاک، مبارزه با ظلم و مبارزه با تروریسم است	۲۲	۲۲
	یک وظیفه مهم، پیگیری مجازات حکومت تروریست و سفاک صهیونیست است	۲۲	۲۲
	کیان مقاومت با تروریسم بین‌المللی مبارزه می‌کند	۲۲	۲۲
	حضور ما در سوریه برای مقابله با تروریست‌های دست‌نشانده آمریکاست	۲۲	۲۲
	نیروهای امنیتی و اطلاعاتی ما تروریست‌ها را ناکام می‌گذراند	۲۲	۲۲
	مقاومت فلسطینی، حرکتی ضدتروریست جرّار و حرکت انسانی و مقدس است	۲۲	۲۲
	اجازه ندهید تروریست‌های تحت استخدام خود را؛ نماینده اسلام کنید	۲۲	۲۲
ما برای مقابله با تروریسم با صهیونیست‌ها مواجه‌ایم و مقابلیم	۲۲	۲۲	

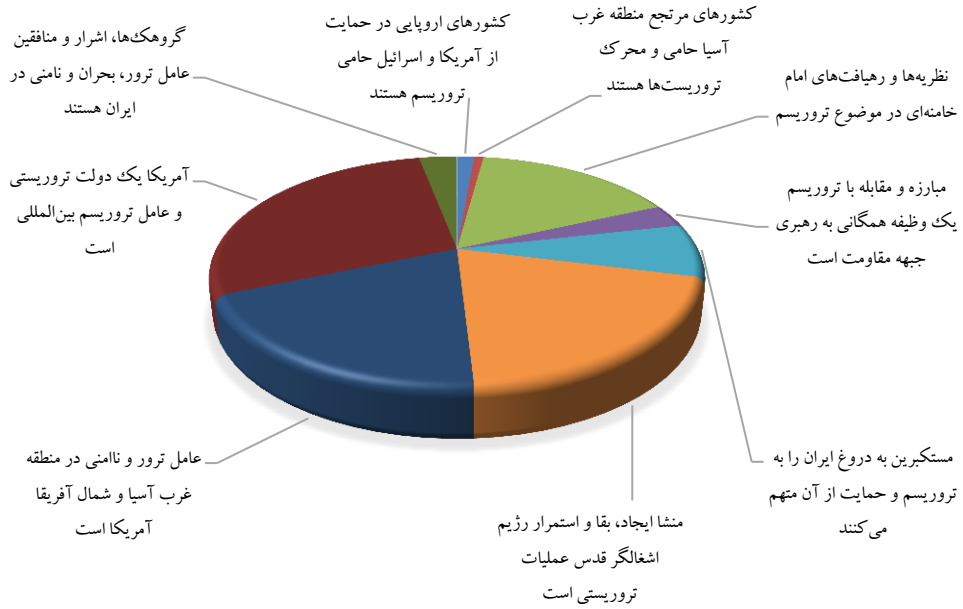

جدول ۳. مضامین سازمان‌دهنده و گداهای پایه، فراوانی و درصد فراوانی آنها

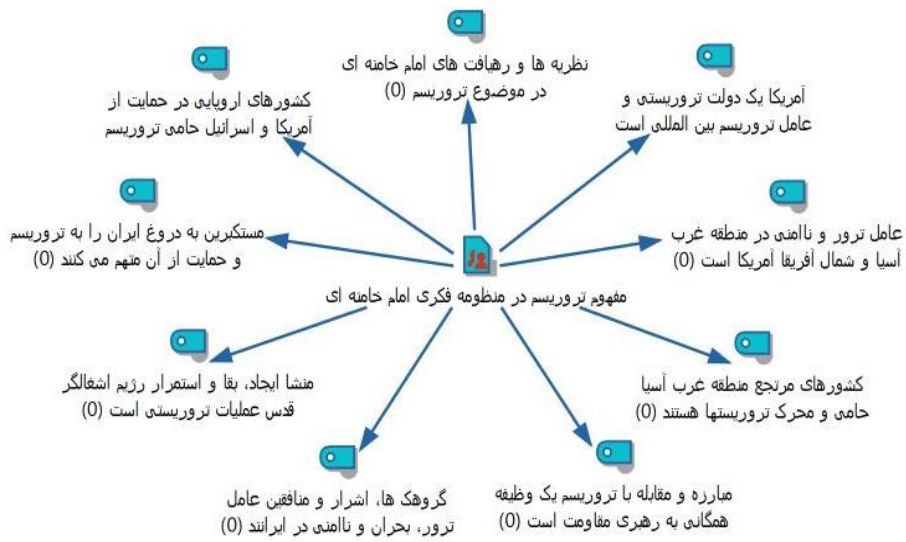
کدهای سازمان دهنده	کدهای پایه	فراوانی	درصد فراوانی
گروهک‌ها، اشار و منافقین عامل ترور، بحران و نامنی در ایران هستند	منافقین قصد عملیات تروریستی در حرم حضرت معصومه داشتند	۲	
	منافقین قصد دارند با ترور در کشور بحران ایجاد کنند	۲	۲
	عملیات تروریستی منافقین در حرم مطهر زشت‌ترین نوع تروریسم است	۲	۲
	منافقین در حرم امام رضا با ترور نامنی ایجاد کردند	۲	۲
	منافقین مزدور کشورهای غربی مردم بی‌گناه زیادی را ترور کردند	۲	۲
	تروریست‌ها جمعی از مردم بی‌گناه را در زاهدان به شهادت رساندند	۲	۲
	منافقین با حمایت غربی‌ها دانشمندان و مردم ما را به قتل رساندند	۲	۲
	مخالفین کشور با ترور و حمایت آمریکا قصد تجزیه‌طلبی دارند	۲	۲
کشورهای مرتجع منطقه غرب آسیا حامی و محرک تروریست‌ها هستند	ترورها و جنایات در سیستان و بلوچستان ایران باعث شهادت افراد زیادی شد	۲	۲
	سعودی که صدها زن، معلول و بیمار را شهید می‌کند، تروریست است	۲	۲
	نیروهای سوری بر تروریست‌های حمایت‌شده از غرب و ارتجاع فائق آمدند	۲	۲
	برخی کشورهای منطقه در حمایت از گروه‌های تروریستی نقش مخرب دارند	۲	۲
	کشتارهای دسته‌جمعی مانند کشتار مردم یمن بدترین نوع تروریسم است	۲	۲
	سررشته ترورها در منطقه، در دست سرویس‌های جاسوسی مستکبرین است	۲	۲
عامل ترور و نامنی در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا آمریکا است	آمریکا، انگلیس و دولت‌های غربی ادعای گراف مبارزه تروریسم دارند	۲	۲
	قدرت‌های اروپایی از آمریکا و اسرائیل تروریست حمایت می‌کنند	۲	۲
	با حمایت آمریکا تروریست‌های وهابی به کاظمین حمله کردند	۲	۲
	آمریکا مروج تروریسم صهیونیستی در عراق و افغانستان است	۲	۲
	با حمایت آمریکا تروریست‌های وهابی حرم ائمه عسکری را تخریب کردند	۲	۲
	آمریکایی‌ها در ترورهای مردم بی‌گناه عراق متهم درجه اول هستند	۲	۲
	آمریکا هواپیمای مسافری ایران را زد و از فرمانده ناو تقدیر شد	۲	۲
	آمریکا با شعار مبارزه با تروریسم، به ملت افغانستان حمله کرد	۲	۲
	بمباران خانه رئیس‌جمهور و کشتن کودکان بی‌گناه لیبی ترور است	۲	۲
	هواپیماهای آمریکا مردم پاکستان و افغانستان را به شهادت رساند	۲	۲
	آمریکا و سعودی‌ها در یمن ترور مردم بی‌گناه راه انداخته‌اند	۲	۲
	حل مسائل سوریه و عراق با قطع حمایت تروریسم از طرف غرب است	۲	۲
	تروریست‌ها در عراق جمعی از زائران حسینی را به شهادت رساندند	۲	۲
	دانشمندان عراق به وسیله سازمان موساد رژیم اسرائیل ترور شدند	۲	۲
	با سیاست آمریکا، اسرائیل و برخی کشورها تروریسم منطقه توسعه یافت	۲	۲
	به کمک آمریکا و اسرائیل تروریسم در منطقه توسعه پیدا کرده است	۲	۲
	در اهواز تروریست‌های داعشی مزدور مردم را به شهادت رساندند	۲	۲
	یکی از اهداف تروریست‌ها آلوده کردن روابط ایران و پاکستان است	۲	۲
	کشورهای حامی تروریست در منطقه تحت اراده آمریکا هستند	۲	۲
	آمریکایی‌ها از سعودی‌های تروریست و خاندان‌های ظالم حمایت می‌کنند	۲	۲
آمریکایی‌ها از حکومت‌های دیکتاتور و تروریست حمایت می‌کنند	۲	۲	
آمریکایی‌ها طرفدار و عامل تروریست در منطقه و جهان هستند	۲	۲	
داعش تکفیری تروریست را آمریکا به وجود آورد و حمایت کرد	۲	۲	
آمریکا برای مقابله تروریسم عروسی و بیمارستان را بمباران می‌کند	۲	۲	

جدول ۳. مضامین سازمان‌دهنده و گداهای پایه، فراوانی و درصد فراوانی آنها

کدهای سازمان دهنده	کدهای پایه	فراوانی	درصد فراوانی
آمریکا یک دولت تروریستی و عامل تروریسم بین‌المللی است	دولت مستکبر آمریکا مبارزه با تروریسم را بهانه اعمال زور کرد	۰	—
	دوران بوش، دوران ناامن‌تر شدن دنیا و رشد تروریسم در دنیا است	—	—
	در پشت مرزهای غربی ما، آمریکایی‌ها مشغول تروریست پروری هستند	۰	—
	دولت تروریستی آمریکا حدود هشتاد نفر انسان را در یک خانه سوزاند	۱	—
	بیشترین ترور شخصیت‌های مؤمن را در دنیا، دستگاه جاسوسی آمریکا کرد	۰	—
	حمله به گرانا، عراق و کشورها و نابودی زیرساخت‌ها تروریسم است	—	—
	سازمان جاسوسی سیا در کشورهای مختلف با کودتای نظامی تروریسم است	—	—
	تروریسم دولتی، امروز جزو واضح‌ترین کارهای آمریکایی‌هاست	۰	—
	دولت آمریکا دزدانه و بزدلانه سردار سلیمانی را ترور کرد	۰	—
	آمریکایی‌ها قوی‌ترین و سرشناس‌ترین فرمانده، شهید سلیمانی را ترور کردند	۰	—
	آمریکایی‌ها، شهید سلیمانی فرمانده ضد تروریسم در کل منطقه را ترور کردند	—	—
	آمریکایی‌ها سردار سلیمانی را ترور کردند	۰	—
	دولتمردان آمریکا سردار سلیمانی را به تروریست متهم کردند	—	—
	آمریکا خودش از دولت تروریستی صهیونیست‌ها دفاع می‌کند	—	—
	آمریکا شیطان اکبر ادعای دروغین و غیرجدی مبارزه با تروریسم دارد	—	—
	آمریکا از همه تروریست‌های جهان حمایت می‌کند	—	—
	حامی دولت تروریست صهیونیست در درجه اول آمریکا است	—	—
	آمریکا با ادعای مبارزه با تروریسم تهدید به حمله اتمی می‌کند	—	—
	امروز تروریست بزرگ در دنیا، تروریسم دولتی و بین‌المللی آمریکاست	—	—
	آمریکا سازمان و شرکت آدم‌کشی و ترور مانند بلک واتر دارد	۰	—
آمریکا منشاء و حامی تروریسم دولتی و تروریسم بین‌المللی است	—	—	
کشورهای اروپایی در حمایت از آمریکا و اسرائیل حامی تروریسم هستند	سررشته ترورها در منطقه، در دست سرویس‌های جاسوسی مستکبرین است	۹	۰/۸۲
	آمریکا، انگلیس و دولت‌های غربی ادعای گزاف مبارزه تروریسم دارند	۲	۰/۱۸
	قدرت‌های اروپایی از آمریکا و اسرائیل تروریست حمایت می‌کنند	۴	۰/۳۷
جمع کل مضامین پایه		۱۰	۱۰۰

شکل ۳. سهم مضامین سازمان‌دهنده و درصد فراوانی آنها

شکل ۴. شبکه مضامین سازمان‌دهنده در منظومه فکری امام خامنه‌ای^{مدظله‌العالی}

یافته‌های تحقیق نشان داد، مضامین سازمان‌دهنده معنا و مفهوم تروریسم در منظومه فکری امام خامنه‌ای «مدظله العالی» در قالب ۹ مضمون کلی است که عبارتند از: نخست؛ کشورهای اروپایی در حمایت از آمریکا و اسرائیل حامی تروریسم هستند. دوم؛ کشورهای مرتجع منطقه غرب آسیا حامی و محرک تروریست‌ها هستند. سوم؛ نظریه‌ها و رهیافت‌های امام خامنه‌ای «مدظله العالی» در موضوع تروریسم مشخص شد. چهارم؛ مبارزه و مقابله با تروریسم یک وظیفه همگانی به رهبری جبهه مقاومت است. پنجم؛ مستکبرین به دروغ ایران را به تروریسم و حمایت از آن متهم می‌کنند. ششم؛ منشا ایجاد، بقاء و استمرار رژیم اشغالگر قدس عملیات تروریستی است. هفتم؛ عامل ترور و ناامنی در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا آمریکا است. هشتم؛ آمریکا یک دولت تروریستی و عامل تروریسم بین‌المللی است. و در نهایت؛ گروهک‌ها، اشرار و منافقین عامل ترور، بحران و ناامنی در ایران هستند.

نظریه‌ها و رهیافت‌های امام خامنه‌ای «مدظله العالی» در موضوع تروریسم

مبانی منظومه فکری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای «مدظله العالی» عبارت است از هستی‌شناختی، معرفت‌شناسی، انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی خاص مبتنی بر اندیشه‌ای که از مبانی نظری و عقیدتی و مقتضیات و تحولات زمانی و نوع نگاه ایشان بدست آید و نوع نگاه ایشان را در مورد جهان، انسان و جامعه در بر می‌گیرد (ملکی‌راد، ۱۳۹۹: ۸۸). ایشان در مورد تعریف تروریست در دانشگاه افسری نیروی زمینی ارتش در اسفندماه سال ۱۳۷۴ فرمودند: «تروریست‌ها کسانی هستند که شرم نمی‌کنند و برای خراب‌کاری در یک کشور مستقل، در دستگاه قانون‌گذاری خود، بودجه می‌گذرانند! ما از آنها متنفریم و ملت ایران هم از کار آنها متنفر است. آنها شایسته نام «تروریست‌اند». دوستی و دشمنی ملت ایران، آشکار و منطقی، و با روش‌های صحیح و عاقلانه است. کار تروریستی، کار کسانی است که در ذات خود، دچار انحرافند. مثل همین تروریست‌هایی که امروز بر فلسطین اشغالی حکومت می‌کنند، و پشتیبان‌های آمریکایی آنها» (امام خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۱۲/۱۶). امام خامنه‌ای «مدظله العالی» در پیامی به همایش بین‌المللی مبارزه جهانی با تروریسم فرمودند: «تروریسم پدیده‌ای تازه و محصول دوران‌های اخیر نیست، ولی پیدایش سلاح‌های هولناک و آسان‌شدن کشتارهای جمعی و فاجعه‌بار، این پدیده زشت را صدها برابر

مهیبت‌تر و خطرناک‌تر کرده است. نکته مهم و تکان‌دهنده دیگر، محاسبات شیطنانی قدرت‌های مسلطی است که بهره‌برداری از تروریسم را به مثابه ابزاری برای رسیدن به هدف‌های نامشروع، وارد چرخه سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های خود کرده‌اند» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۴/۰۳). ایشان در دیدار با جمعی از مسئولین، قضات و کارکنان قوه قضائیه در تیرماه ۱۳۶۸ و در بدو رهبری جمهوری اسلامی ایران در خصوص حمایت غرب به رهبری ایالات متحده آمریکا از تروریسم و رشد آن در کشورهای غربی فرمودند: «ما معتقدیم تروریسم در دامان رژیم آمریکا و بسیاری از حکومت‌های غربی و قدرت‌های زورگوی جهانی پرورش می‌یابد و رشد می‌کند» (امام خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۴/۰۷). همچنین در همان سال ۱۳۸۲ در بیانات مراسم چهاردهمین سالگرد رحلت حضرت امام خمینی «ره» در تعریف تروریست فرمودند: «اگر منظور از تروریست کسی است که برای اغراض خود، جان بی‌گناهان را هدف قرار می‌دهد، پس امروز بزرگترین تروریست‌ها زیر دامان آمریکا فعالیت می‌کنند. تروریست‌ها کسانی هستند که با ملت‌ها در خانه‌های خودشان مقابله و مبارزه می‌کنند. امروز رژیم صهیونیستی مظهر کامل تروریسم است. ایران را به تروریسم متهم می‌کنند! ایران طرفدار تروریست‌ها نیست، به هیچ تروریستی هم پناه نمی‌دهد و نداده است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۰۳/۱۴). همچنین در پیامی به کنگره عظیم حج در سال ۱۳۸۴ درباره عوامل و مروجان خشونت و تروریسم در منطقه غرب آسیا فرمودند: «داعیه مبارزه با خشونت و تروریسم از کسانی که خود مروج تروریسم صهیونیستی و مرتکب خونین‌ترین خشونت‌ها در عراق و افغانستان‌اند، نفرت آور است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۱۰/۱۹). ایشان در سال ۱۳۹۰ در پیامی به همایش بین‌المللی مبارزه جهانی با تروریسم چنین فرمودند: «در نظر سردمداران نظام سلطه، تروریسم عبارت است از هر آنچه منافع نامشروع آنان را تهدید کند» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۴/۰۳). در تعریف عمل و عملیات تروریستی ایشان در سال ۱۳۷۰ در بیاناتی که در جمع مردم قم داشتند فرمودند: «به غیرمسلح؛ به زن و فرزند مردم؛ به خانه مردم حمله کنند؛ از داخل خانه، صاحب‌خانه را بربایند؛ شکنجه کنند و بکشند؛ این معنای تروریسم است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰). ایشان با بیان ۱۷۶ کد در سخنرانی‌ها معنا و مفهوم ترور، تروریسم و تروریست را همراه با خاستگاه و جایگاه آن تبیین نمودند. همچنین ایجاد کنندگان، رشد دهندگان، مروجان و حامیان واقعی و

دروغین تروریسم را مشخص نموده و به بیان اهداف ترور، قربانیان و دلایل تروریسم دولتی و بین‌المللی به لحاظ فکری و مکتبی پرداختند.

گروهک‌ها، اشرار و منافقین عامل ترور، بحران و ناامنی در ایران

امام خامنه‌ای «مدظله العالی» در دیدار با اقشار مختلف مردم درباره تروریسم بودن گروهک‌ها، اشرار و منافقین فرمودند: «تروریسم یعنی این که مجموعه‌ای، سازمانی، گروهی یا دولتی بخواهد کار خود را با ایجاد ترور و وحشت و قتل و ناامنی پیش ببرد. مثل همین کاری که گروه منافقین روسیاه، در حرم مطهر علی بن موسی الرضا علیه الصلاة والسلام انجام دادند. این کار، مظهر زشت‌ترین نوع تروریسم است. یا این که مجموعه‌ای برای رسیدن به مقاصد شوم خود، یک عده انسان را، از هر نوع و جنس، در هر جایی، بدون دشمنی خاص و بدون جرم و گناهی، نابود کند. امروز در دنیا کسی به ترور متوسل می‌شود که منطقی ندارد. امروز در سطح جهان، دو بلا وجود دارد: یک بلا، بلای تروریسم است؛ که مظهر اعلایش از لحاظ دولتی، حکومت غاصب صهیونیست‌ها، و از لحاظ حزبی، منافقین و امثال منافقینند؛ که مثل میکروبی که در محیط مناسبی در زباله‌دان رشد می‌کند و تکثیر می‌شود، زیر بال دولت‌های بزرگ، رشد و نمو کردند. بلای دوم، که شاید از بلای اول هم بزرگتر است، حق‌کشی کسانی است که مدعی زمامداری امور بشرند. این‌ها ترور را می‌بینند، تروریست را می‌شناسند و تروریسم دولتی را هم تشخیص می‌دهند، اما حق را می‌پوشانند و انکار می‌کنند. کار این‌ها واقعاً برای بشریت، بلای بزرگی است (امام خامنه‌ای، ۱۳۷۳/۰۴/۲۹). ایشان با اشاره به ۳۳ کد، قصد و غرض گروهک‌ها، اشرار و منافقین مزدور را از عملیات تروریستی در اماکن متبرکه، اکثر شهرها از جمله زاهدان، و ترور دانشمندان هسته‌ای برای ایجاد بحران و ناامنی بیان داشتند.

کشورهای اروپایی حامی تروریست‌های آمریکا و اسرائیل

در ابتدای سال ۱۳۹۵ در دیدار با نخست‌وزیر ایتالیا در زمینه رشد فراگیر و گسترده تروریسم در اقصی نقاط جهان در صورت حمایت کشورهای غربی از آنها و یا بی‌تفاوتی در مقابله با این پدیده منحوس و خطرناک فرمودند: «تعدادی از کشورهای اروپایی از بعضی گروه‌های خشن تروریستی تا مدت‌ها حمایت می‌کردند و امروز موج خطرناک و فراگیر تروریسم به اروپا نیز

رسیده است. اخبار مستند و دقیقی از کمک‌های آمریکا به داعش و برخی گروه‌های تروریستی دیگر وجود دارد و همین حالا هم که ائتلاف ضد داعش تشکیل داده‌اند، برخی دستگاه‌های آمریکایی به شکل دیگری در حال کمک به داعش هستند» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۱/۲۴). ایشان در بیانات مربوط به تروریست با اشاره به ۱۵ کد پایه در خصوص حمایت کشورهای غربی از تروریست‌ها؛ سررشته ترورها در منطقه را، در دست سرویس‌های جاسوسی مستکبرین می‌داند و آمریکا، انگلیس و دولت‌های غربی را مدعیان گزافه‌گوی مبارزه با تروریسم معرفی می‌کند و معتقد است قدرت‌های اروپایی از آمریکا و اسرائیل تروریست حمایت می‌کنند.

اتهام دروغین تروریسم توسط مستکبرین به ایران

ایشان در پیامی به کنگره عظیم حج در سال ۱۳۸۰ در خصوص پرداخت بهای مبارزه با تروریسم در ایران فرمودند: «ایران اسلامی تروریسم را دشمن سعادت بشر می‌داند و بهای گزافی را در مبارزه با تروریست‌های دست‌پرورده آمریکا و اسرائیل پرداخته است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۱۱/۳۰). همچنین در بیانات نوروزی دیدار با زائرین و مجاورین حرم مطهر رضوی در سال ۱۳۸۲ در مورد راهبرد جمهوری اسلامی ایران در برخورد با پدیده تروریسم فرمودند: «مانه طرفدار تروریسم هستیم و نه از هیچ تروریستی حمایت می‌کنیم. ملت ایران از تروریست‌ها ضربه خورده و از آنها متنفر است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۰۱/۰۱). ایشان در ۸۲ کد پایه مضامین اتهام‌های دروغین تروریست به جمهوری اسلامی ایران و یا حمایت از این پدیده شوم را با دلیل و منطق مردود اعلام می‌کنند. دلیل متقن آن را هم ترور شهید حاج قاسم سلیمانی به‌عنوان پرچمدار مبارزه با تروریسم در جهان توسط رئیس‌جمهور تروریست ایالات متحده آمریکا می‌دانند.

آمریکا؛ عامل ترور و ناامنی در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا

امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» در دیدار با خانواده‌های شهدای نیروهای مسلح در مهرماه سال ۱۳۸۰ درباره مبارزه با پدیده تروریسم و تروریسم جهانی و بین‌المللی فرمودند: «ما دولت آمریکا را در مبارزه با تروریسم، صادق نمی‌دانیم. ما آمریکا را برای هدایت حرکت جهانی علیه تروریسم، صالح نمی‌دانیم» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۰۷/۰۴). همچنین در دیدار با مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی در همین زمینه فرمودند: «آمریکایی‌ها ادعا می‌کنند می‌خواهند با تروریسم

مبارزه کنند، درحالی که خطرناک‌ترین گروه‌های جرّار تروریستی را خود این‌ها به وجود آوردند؛ داعش را چه کسی به وجود آورد؟ خودشان اعتراف می‌کنند که در ایجاد داعش نقش و سهم اصلی را داشته‌اند. خطرناک‌ترین و خبیث‌ترین تروریست‌های این منطقه صهیونیست‌ها هستند» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۰۲/۲۶). همچنین فرمانده معظم کل قوا در بازدیدی که از صنعت دفاعی کشور داشته و با مسئولان و متخصصان وزارت دفاع دیدار کردند در خصوص تعاریف متضاد، غلط و جانبدارانه از مفهوم تروریسم فرمودند: «دولت کنونی آمریکا، یک گروه تروریستی را به ظاهر مورد حمله قرار می‌دهد و یک گروه دیگر تروریستی را مستثنا می‌کند که معنی آن، حاکمیت سیاست بر اخلاق است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۶/۱۰). امام خامنه‌ای «مدظله العالی» در سفر به استان کردستان در اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۸۸ در مراسم مشترک نیروهای مسلح استان کردستان دربارهٔ اداره و هدایت عملیات‌های تروریستی آمریکا در کشورهای منطقه و به طور خاص در عراق فرمودند: «امروز متأسفانه سررشتهٔ ترورها و عملیات خشونت‌آمیز غیرانسانی در بسیاری از نقاط این منطقه، در دست سرویس‌های امنیتی مستکبرین است. اشغالگران عراق در بسیاری از عملیات تروریستی که جان مردم بی‌گناه را هدف قرار می‌دهد، متهم درجهٔ اولند. آن کسانی که دم از مقابله با تروریسم می‌زنند، کورترین و سیاه‌ترین شیوه‌های تروریستی را اداره و هدایت می‌کنند» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۰۲/۲۳). در پنجم شوال ۱۴۲۵ قمری مصادف با ۲۸ آبان‌ماه ۱۳۸۳ امام خامنه‌ای «مدظله العالی» در پیام مهمی خطاب به امت اسلامی در پی حادثهٔ تروریستی در فلوجهٔ عراق فرمودند: «دولت‌های اسلامی و عربی چگونه حاضرند نقش ناظر بی تفاوت ایفا کنند؟ ندای یا للمسلمین خانواده‌ها و مردم از عراق به گوش می‌رسد، آیا این به دولت‌ها و ملت‌ها تکلیف نمی‌کند که حداقل در برابر این ظلم بزرگی که از سوی مستکبرین حربی بر جمعی مسلمان مظلوم می‌رود، حداقل صدا به اعتراض بلند کنند؟ اینجانب از امت اسلامی در هر یک از نقاط جهان به ویژه از دولت‌ها و مجامع و نخبگان مسلمان و عرب انتظار دارم که به وظیفه خود در این دورانی که برای امت اسلامی سرنوشت‌ساز است، عمل کنند» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۰۸/۲۸). همانطور که پیامبر اکرم «صلی الله علیه و آله و سلم» در خصوص اهتمام به امورات مسلمین می‌فرمایند: «عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ سَمَاعَةَ عَنْ عَمِّهِ عَاصِمِ الْكُوْزِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّ النَّبِيَّ ص قَالَ: مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهْتَمُّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ وَمَنْ سَمِعَ رَجُلًا يُنَادِي يَا لَلْمُسْلِمِينَ فَلَمْ يُجِبْهُ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ»؛ هر که صبح

کند و به امور مسلمین همت نگمارد، از آنها نیست، و هر که بشنود مردی فریاد می‌زند (مسلمان‌ها به دادم برسید) و جواش نگوید مسلمان نیست (شیخ کلینی، ۱۳۶۵، ج ۲، ۱۶۴؛ تهذیب الأحکام، ج ۶، ۱۷۵). ایشان در ۲۱۳ کد پایه آمریکا را سردمدار، عامل و حامی ترور و ناامنی در همه جهان و به طور خاص در منطقه غرب آسیا، کشورهای اسلامی و جمهوری اسلامی ایران معرفی می‌نمایند.

کشورهای مرتجع منطقه غرب آسیا حامی و محرک تروریست‌ها

امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» در دیدار با رئیس جمهوری فنلاند در آبان‌ماه سال ۱۳۹۵ با اشاره به اقدامات تروریسم دولتی سعودی در قبال انسان‌های بی‌گناه و بی‌دفاع یمنی چنین فرمودند: «تروریسم فقط به معنای اقدامات تروریستی گروه‌های غیررسمی نیست، بلکه کشتارهای دسته‌جمعی مردم به دست برخی دولت‌ها مانند حمله سعودی به مردم در مجلس عزاداری در یمن با صدها کشته و زخمی نیز بدترین نوع تروریسم است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۸/۰۵). می‌توان گفت کمترین تعداد کدها با ۸ مورد متعلق به همین کد سازمان دهنده است که در آن بیشتر به ترورها و حمایت‌های تروریستی کشورهای مرتجع منطقه به خصوص آل سعود در کشورهای غرب آسیا مانند یمن، سوریه و عراق اشاره دارد.

عملیات تروریستی؛ منشا ایجاد، بقاء و استمرار رژیم اشغالگر قدس

امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» در دیدار با خانواده‌های معظم شهدای نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در مهرماه سال ۱۳۸۰ با اشاره به ترورهای انفرادی و جمعی صهیونیسم‌های رژیم اشغالگر قدس در مورد تعریف دروغ و جانبدارانه غرب و یهود از مفهوم ترور و تروریسم فرمودند: «در ذهن مسئولان آمریکا، مفهوم تروریسم، مفهوم غلطی است. آنها تروریسم را بد معنا می‌کنند؛ به گونه‌ای معنا می‌کنند که کشتار دسته‌جمعی و قتل عام مردم صبرا و شتیلا (که دو اردوگاه فلسطینی بودند) در یک شب به دستور همین کسی که امروز در رأس حکومت غاصب صهیونیستی است، تروریسم به حساب نمی‌آید! چند سال قبل از این، گروه زیادی از مردم قانای لبنان جلو دفتر نمایندگی سازمان ملل در این کشور برای شکایت جمع شده بودند؛ اما بالگردهای اسرائیلی آمدند و چند صد نفر آدم را (که در میان‌شان زن، مرد، بچه، گرسنه و تشنه بود) به رگبار بستند و همه را

کشتند! آمریکایی‌ها این را تروریسم نمی‌دانند! بارها به لبنان آمده‌اند و افرادی را ربوده‌اند و یا کشته‌اند؛ اما هیچ‌کدام از این‌ها مصداق تروریسم نیست! دولت غاصب صهیونیستی در یکی دو ماه پیش رسماً تصویب کرد که باید عناصری از فلسطینی‌ها ترور شوند (حتی اسم ترور را آوردند) ترور هم کردند؛ ماشین‌شان را منفجر کردند و افراد متعددی را کشتند؛ اما هیچ‌کدام از این‌ها مصداق تروریسم نیست؛ ولی مردم فلسطین که برای دفاع از سرزمین و استنقاذ حق پامال‌شده خودشان قیام می‌کنند، فریاد می‌کشند و سنگ در دست دارند، اسلحه هم ندارند، تروریستند! منطق آمریکایی‌ها این است. این منطق غلطی است و دنیا آن را قبول نمی‌کند. مطلب بعدی این است که می‌گویند تروریست خوب و تروریست بد نداریم؛ همه تروریست‌ها بدند؛ اما خودشان عملاً تروریسم را به تروریسم خوب و تروریسم بد تقسیم می‌کنند! در آسمان خلیج فارس، هواپیمای ایران را با صدها نفر مسافر، بدون هیچ دلیل و بهانه‌ای منفجر می‌کنند؛ افراد را در دریا تگه‌پاره و غرق می‌کنند؛ بعد فرمانده آن ناو را نه فقط محاکمه و توییح نمی‌کنند، و نه فقط از ایران عذرخواهی نمی‌کنند، بلکه به فرمانده آن ناو جایزه می‌دهند! این شد. تروریسم خوب! منطق، منطق غلطی است. مفهوم، مفهوم نادرستی است که توقع دارند برای همین مفهوم نادرست، همه دنیا بسیج شوند و پشت سر آنها راه بیفتند و هر کاری که آنها می‌خواهند بکنند، بقیه نه فقط اعتراض نکنند، بلکه همه باید به آنها کمک هم بکنند! (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۰۷/۰۴). ایشان در سال ۱۳۹۰ در پیامی به همایش بین‌المللی مبارزه جهانی با تروریسم چنین فرمودند: «رژیم صهیونیستی از آغاز پیدایش خود تا امروز نیز علناً به رفتارهای تروریستی در درون و بیرون فلسطین ادامه داده و بیشرمانه آنها را اعلام هم کرده است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۴/۰۳). همچنین در همین زمینه در دیدار با اقشار مختلف مردم فرمودند: «امروز مظهر تروریسم دولتی و دولت تروریست در دنیا دولت اسرائیل است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۷۳/۰۴/۲۹). همچنین در بیانات خطبه‌های نماز عید فطر در سال ۱۳۷۲ فرمودند: «بزرگ‌ترین تروریست‌های دنیا، امروز صهیونیست‌ها هستند» (امام خامنه‌ای، ۱۳۷۲/۰۱/۰۴). امام خامنه‌ای «مدظله العالی» در پیامی به همایش بین‌المللی مبارزه جهانی با تروریسم فرمودند: «حافظه تاریخی ملت‌های منطقه ما هرگز فراموش نخواهد کرد که دولت‌های استعمارگر چگونه برای غصب فلسطین و فراری دادن ملت مظلوم آن از خانه و کاشانه خود، گروه‌های تروریستی جرّاری مانند آژانس بین‌المللی صهیونیسم و بیش از ده گروه مشابه دیگر را سازماندهی

کردند و فاجعه دیرپاسین و نظائر آن را پدید آوردند» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۴/۰۳). همچنین در همین خصوص فرمودند: «البته دولت تروریست هم داریم که به کارش «تروریسم دولتی» اطلاق می‌شود. امروز واضح‌ترین نمونه دولت تروریست، رژیم غاصب صهیونیست است. در واقع، از روزی که دست‌پلید و سیاست ضداسلامی، ضد مردمی و ضد شرقی انگلیس، در کشور فلسطین اسلامی به صهیونیست‌ها حکومت داد (یعنی از سال ۱۹۴۸ میلادی و قبل از آن) تروریسم دولتی هم شکل گرفت و به ترور پرداخت. صهیونیست‌ها کارهایشان را با ترور پیش می‌بردند و می‌برند. به عنوان مثال، قتل عام در «دیرپاسین» که قضیه‌اش را شنیده‌اید، از مظاهر تروریسم است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۷۳/۰۴/۲۹). درباره تروریسم دولتی رژیم صهیونیستی می‌فرمایند: «تروریسم دولتی که حرف بسیار درستی هم هست امروز مظهرش حکومت غاصب صهیونیستی است. این حرف، خیلی هم به صهیونیست‌ها برخورد کرده است! این حرف کاملاً درستی است. شما دیدید با مردم‌شان چه می‌کنند! دیدید با فلسطینی‌ها چه می‌کنند! دیدید با مردم لبنان چه می‌کنند! با بالگرد به روستاهای لبنان می‌آیند و آدم‌ها را از خانه‌هایشان می‌زدند و می‌برند! کجا دیگر چنین چیزی در دنیا هست؟ آمریکایی‌ها بزرگترین و جدی‌ترین حامی صهیونیست‌ها هستند» (امام خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۱۰/۲۶). در ذیل این مضمون ایشان به ۲۲۰ کد پایه در بیانات خود اشاره داشته‌اند. ایشان رژیم صهیونیستی را مظهر کامل بزرگ‌ترین تروریست‌های دنیا دانسته و غضب خانه فلسطینیان را نشانه آن می‌دانند و معتقدند انگلیس با ایجاد صهیونیسم ضداسلام بنای تروریسم دولتی را به عنوان واضح‌ترین نمونه دولت تروریست با ترور مردم فلسطین، لبنان و دانشمندان هسته‌ای ما توسط موساد گذاشت.

آمریکا دولت تروریستی و عامل تروریسم بین‌المللی

امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) درباره تروریسم دولتی در سخنرانی‌های گوناگون و در بیانات خطبه‌های نماز جمعه در سال ۱۳۷۶ این‌گونه در خصوص تروریسم دولتی رژیم صهیونیستی و ایالات متحده آمریکا صحبت کردند: «آمریکایی‌ها بزرگترین و جدی‌ترین حامی صهیونیست‌ها هستند. این جرم، بزرگ نیست؟ این جرم، کافی نیست؟ این بس نیست برای این که ملت حق‌طلبی مثل ملت ایران بگوید من با شما کاری ندارم، من شما را رد می‌کنم، من رفتار شما را محکوم می‌کنم؟ ملت ایران به آمریکا همین را می‌گوید» (امام خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۱۰/۲۶). و نیز در بیانات

خطبه‌های نماز جمعه در سال ۱۳۷۱ در رابطه با تروریسم دولتی ایالات متحده آمریکا فرمودند: «تروریسم دولتی، امروز جزو واضح‌ترین کارهای آمریکایی‌هاست» (امام خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۰۱/۰۷). ایشان در اسفندماه سال ۱۳۹۳ در دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری در خصوص تروریسم دولتی و حمایت دولت‌های غربی از تروریست‌ها فرمودند: «آمریکا دولتی را که رسماً اعتراف به تروریست بودن (یعنی دولت جعلی صهیونیستی) دارد حمایت می‌کند؛ صریحاً حمایت می‌کنند؛ اصلاً حمایت از تروریسم یعنی همین. این زشت‌ترین شکل حمایت از تروریسم است که آنها می‌کنند. کسانی که در منطقه دست به دست آمریکا دارند و پشتیبانی، کمک و همکاری می‌کنند، این‌ها هستند که طرفدار تروریسم و تروریست‌های جزارخیز هستند. امروز در دنیا همه دارند مشاهده می‌کنند که آن قدرت و آن دولتی که از خبیث‌ترین تروریست‌ها (یعنی از همین داعش و امثال این‌ها) حمایت کرده است و این‌ها را به وجود آورده و هنوز هم علی‌رغم اینکه به‌ظاهر می‌گوید در مقابل این‌ها است، دست از حمایت این‌ها برنمی‌دارد، آمریکا است و هم‌پیمانان آمریکا» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۱۲/۱۲). همچنین در همان سفر و دیدار با مردم سقز در مورد ایجاد، رشد و به‌کارگیری تروریسم دولتی توسط ایالات متحده آمریکا در منطقه غرب آسیا فرمودند: «متأسفانه در پشت مرزهای غربی ما، آمریکائی‌ها مشغول توطئه‌اند، مشغول تروریست‌پروری هستند. پول، سلاح، سازماندهی، تشکیلات به وسیله آمریکائی‌ها به طور مستقیم در پشت مرزهای غربی کشور ما صرف می‌شود برای مودی‌گری کردن و پنجه انداختن و معارضه کردن با نظام جمهوری اسلامی؛ باید بیدار باشیم» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۰۲/۲۹). در تعریف تروریسم دولتی ایشان در سال ۱۳۷۰ در بیاناتی که در جمع مردم قم داشتند فرمودند: «آیا رژیم ایالات متحده آمریکا و سازمان‌هایی که دم از طرفداری از حقوق بشر و مخالفت با تروریسم می‌زنند، نمی‌دانند که تروریسم دولتی، یعنی آن کاری که چهل و چند سال است که رژیم غاصب صهیونیست دارد انجام می‌دهد؟! یا می‌فهمند و به رو نمی‌آورند؟! آیا وقتی ملتی می‌بیند که این‌طور فرهنگ‌ها و واژه‌ها و لغات، در قاموس استکبار آمریکایی، نابجا و غلط مصرف می‌شود، جا دارد که از این‌که آمریکا به او تروریست بگوید، تحاشی کند؟» (امام خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰). بیشترین کدهای پایه در بیانات ایشان در خصوص تروریسم و عاملان و حامیان، مربوط به همین کد سازمان دهنده با فراوانی ۳۱۰ کد می‌باشد.

مبارزه و مقابله با تروریسم یک وظیفه همگانی به رهبری جبهه مقاومت

امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» در دیدار با خانواده‌های شهدای نیروهای مسلح در مهرماه سال ۱۳۸۰ درباره مبارزه با پدیده تروریسم و تروریسم جهانی و بین‌المللی فرمودند: «مبارزه با تروریسم و ناامنی فضای زندگی انسان‌ها، یک مبارزه واجب و لازم و یک جهاد است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۰۷/۰۴). ایشان ضمن آن که جمهوری اسلامی ایران را از پرچم‌داران مقابله با تروریسم دولتی و بین‌المللی می‌دانند، در بیانات مختلف به این موضوع اشاره کرده‌اند. برای نمونه در سال ۱۳۹۵ در سالروز فتح خرمشهر در دیدار با نخست‌وزیر هندوستان، خطاب به جامعه جهانی در خصوص جدی نبودن کشورهای غربی در مقابله با تروریسم و شکل‌گیری جریان‌های تروریستی در کشورهای منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا فرمودند: «مبارزه واقعی و جدی با تروریسم می‌تواند یکی دیگر از زمینه‌های همکاری ایران و هند باشد، زیرا برخی از کشورهای غربی در مقابله با تروریسم جدی نیستند و در شکل‌گیری جریان‌های تروریستی در افغانستان و همچنین گروه‌های تروریستی در عراق و سوریه، نقش داشته‌اند» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۳/۰۳). این کد سازمان دهنده با تعداد ۳۵ کد پایه، اشاره به نقش کلیدی جبهه مقاومت به رهبری جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تروریسم دولتی و بین‌المللی دارد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

تروریست‌ها کسانی هستند که برای خرابکاری در یک کشور مستقل، در دستگاه قانون‌گذاری خود، بودجه می‌گذرانند. کار تروریستی، کار کسانی است که در ذات خود، دچار انحرافند. از سوی دیگر، تروریسم یعنی این که مجموعه‌ای، سازمانی، گروهی یا دولتی بخواهد کار خود را با ایجاد ترور و وحشت و قتل و ناامنی پیش ببرد. از سال ۱۳۶۸ با شروع رهبری امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» تا خرداد ماه سال ۱۴۰۲ در مجموع سخنرانی‌های رسمی متعددی در مورد مفهوم «ترور و تروریسم» توسط ایشان ایراد شده است. پرونده‌ای متنی در قالب ۷۴ صفحه جمع‌آوری شد. این بیانات مشتمل بر سخنرانی‌های امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» در دیدار با اقشار مختلف مردم، دولتمردان و نیروهای مسلح بود. با فراخوانی متن بیانات در نرم‌افزار و مطالعه چندین باره متن، از ابتدا اقدام به کدگذاری مضامین شد. پس از بررسی تعداد تکرار کلمه ترور ۶۲ مرتبه، تکرار کلمه

تروریسم ۲۳۴ مرتبه و تکرار کلمه تروریست ۲۷۳ مرتبه بود که در مجموع ایشان حدود ۵۶۹ مرتبه از واژه ترور و مشتقات آن بهره گرفته‌اند. در این میان تعداد ۱۰۹۲ کُد در قالب ۱۳۱ مضمون پایه و ۹ مضمون سازمان‌دهنده استخراج شد. تعداد ۹ مضمون سازمان‌دهنده شامل: کشورهای اروپایی در حمایت از آمریکا و اسرائیل حامی تروریسم هستند؛ کشورهای مرتجع منطقه غرب آسیا حامی و محرک تروریست‌ها هستند؛ نظریه‌ها و رهیافت‌های امام خامنه‌ای «مدظله العالی» در موضوع تروریسم؛ مبارزه و مقابله با تروریسم یک وظیفه همگانی به رهبری جبهه مقاومت است؛ مستکبرین به دروغ ایران را به تروریسم و حمایت از آن متهم می‌کنند؛ منشا ایجاد، بقاء و استمرار رژیم اشغالگر قدس عملیات تروریستی است؛ عامل ترور و ناامنی در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا آمریکا است؛ آمریکا یک دولت تروریستی و عامل تروریسم بین‌المللی است؛ گروهک‌ها، اشرار و منافقین عامل ترور، بحران و ناامنی در ایران هستند؛ سازماندهی شد.

شکل ۵. الگوی نهایی ترور و تروریسم در منظومه فکری امام خامنه‌ای «مدظله العالی»

قدردانی

در پایان از سرتیپ پاسدار دکتر حسن رستگاریپناه به منظور هدایت‌ها و حمایت‌های معنوی از این پژوهش کمال تشکر و قدردانی را داریم.

فهرست منابع

- الوانی، مهدی و همکاران (۱۳۹۵)، بررسی تنوع در سیاستگذاری فرهنگی ایران مطالعه موردی: قانون اساسی و سند نقشه مهندسی فرهنگی، دین و سیاست فرهنگی، شماره هفتم، پاییز و زمستان.
- ایسنا (۱۳۸۴)، متن کامل سیاست‌های کلی نظام در بخش وحدت و همبستگی ملی، آدرس اینترنتی <https://www.isna.ir> تاریخ مطلب ۱۳۸۴/۱۲/۲۹، تاریخ بازدید ۱۳۹۹/۲/۳۰.
- برزگر، نصرت و همکاران (۱۳۹۸)، نقش سیاست‌های قومی و مذهبی در مشارکت اقوام در امنیت، توسعه همه‌جانبه و همگرایی با تأکید بر ترکمن‌های شمال و شمال شرق ایران، جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال نهم، شماره ۲، بهار.
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری (۱۳۹۶)، وحدت و همگرایی، آدرس اینترنتی <https://www.leader.ir/fa/timeline/9/%D9%88%D8%AD%D8%AF%D8%AA-%D9%88-%D9%87%D9%85%DA%AF%D8%B1%D8%A7%DB%8C%DB%8C> تاریخ بازدید ۱۳۹۹/۲/۳۰.
- پایگاه خبری-تحلیلی چشم‌انداز ۱۴۰۴ (بی‌تا)، سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز، آدرس اینترنتی <https://1404.ir/download?f=2015/05/10/0/209.pdf> تاریخ بازدید ۱۳۹۹/۲/۲۵.
- پورحیب، عسکری و پریسا دریایی (۱۳۹۴)، تنوعات قومی فرصت یا تهدید، دومین کنفرانس بین‌المللی علوم رفتاری و مطالعات اجتماعی.
- پورقوشچی، محمدرضا و محمود نادری (۱۳۹۳)، جهانی شدن و تکثرگرایی قومی در ایران، چالش‌ها و فرصت‌ها، مطالعات راهبردی جهانی شدن، سال پنجم، شماره ۱۴ (پیاپی ۱۷).
- ترابی، یوسف و یوسفعلی مجیدی (۱۳۹۳)، مدیریت شکاف‌های قومی در کردستان جمهوری اسلامی ایران، پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال سوم، شماره ۱۱، شماره پیاپی ۴۱، زمستان.
- تقی‌لو، فرامرز (۱۳۸۶) تنوع قومی، سیاست چندفرهنگی و الگوی شهروندی: بررسی موردی ایران معاصر، مطالعات راهبردی، سال دهم، شماره اول، شماره مسلسل ۳۵، بهار.
- چمن‌خواه، لیلا (۱۳۸۹)، الگوی نظری مطالعه تنوع فرهنگی و انسجام ملی در کشور، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، معاونت پژوهشی، دفتر گسترش تولید علم.
- حق‌پناه، جعفر (۱۳۸۲)، روند تدوین سیاست قومی در نظام جمهوری اسلامی ایران، مطالعات راهبردی، شماره ۱۹.
- خمينی، روح‌الله، (۱۳۸۵)، صحیفه امام، تهران، موسسه نشر و تنظیم آثار امام خمینی (ره).
- دشتی، فرزانه و محمدرحیم عیوضی (۱۳۹۷)، در مقاله عوامل مؤثر در ارتقاء همگرایی اقوام ایرانی در عصر جهانی شدن، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال هشتم، شماره ۲۹، زمستان.

- دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (۱۳۸۸)، گزیده بیانات رهبر انقلاب در باره مردم کردستان و دیگر اقوام/ در حاشیه، آدرس <http://farsi.khamenei.ir/page?id=6615> تاریخ مطلب ۱۳۸۸/۲/۲۲، تاریخ بازدید ۱۳۹۹/۳/۳۰.
- دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (۱۳۹۰ الف)، ابلاغ سیاست‌های کلی «آمایش سرزمین»، آدرس اینترنتی <http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=37919>، تاریخ مطلب ۱۳۹۰/۹/۲۱، تاریخ بازدید ۱۳۹۹/۲/۳۰.
- دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (۱۳۹۰ ب)، مروری بر نگاه رهبر انقلاب به قومیت‌های ایرانی هویت قومی؛ جزئی از هویت ملی ما، آدرس اینترنتی <http://farsi.khamenei.ir/others-note?id=17601>، تاریخ مطلب ۱۳۹۰/۷/۲۵، تاریخ بازدید ۱۳۹۹/۲/۳۰.
- رنجبر، مقصود و همکاران (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل نظام سیاستگذاری قومی در ایران، فصلنامه راهبرد سیاسی، سال دوم، شماره ۷، زمستان.
- رهبری، علیرضا، (۱۳۸۰)، انقلاب اسلامی و هویت ملی، علوم سیاسی، سال چهارم، شماره ۱۶.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۰)، دایره المعارف علوم اجتماعی، تهران، کیهان.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۹۳)، سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران ابلاغی مقام معظم رهبری و مجمع تشخیص مصلحت نظام، اردیبهشت.
- سید امامی، کاووس و حمید هوشنگی (۱۳۹۵)، سیاستگذاری تنوع قومی در جمهوری اسلامی ایران: چشم‌انداز، اهداف و سیاست‌های پیشنهادی، مطالعات ملی، سال هفدهم، شماره ۲.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۲)، نقشه مهندسی فرهنگی کشور.
- صالحی امیری، رضا (۱۳۸۸)، مدیریت منازعات قومی در ایران، تهران، مرکز تحقیقات استراتژیک.
- عاملی، سعیدرضا و نجمه محمدخانی (۱۳۹۴)، ارتباطات بین فرهنگی و گفتمان حقوقی، آموزشی و رسانه‌ای ایرانی، تحقیقات فرهنگی، سال اول، شماره ۴، زمستان.
- عیوضی، محمدرحیم و فرزانه دشتی (۱۳۹۶)، در مقاله شناسایی و اولویت‌بندی شاخص‌های مؤثر در ارتقاء همگرایی اقوام ایرانی در عصر جهانی شدن، مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی، سال هفتم، شماره ۲۸.
- غلامی شکارسرای، محمدرضا (۱۳۹۵)، تحلیل گفتمان سیاست‌های قومی پس از انقلاب اسلامی (با تأکید بر دوره ۱۳۶۸ - ۱۳۷۶)، مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، دوره ششم، شماره ۲۰، پاییز.
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران. (نشرهای متعدد به صورت چاپی و الکترونیک)
- کریمی مله، علی (۱۳۸۷)، مدیریت سیاسی جوامع چند فرهنگی، تهران، مرکز پژوهش‌های مجلس.
- کریمی مله، علی (۱۳۹۰)، درآمدی بر جامعه‌شناسی سیاسی تنوع قومی؛ مسائل و نظریه‌ها، تهران، سمت.
- مارجر مارتین (۱۳۷۷)، سیاست قومی، مطالعات راهبردی، پیش شماره ۱.

- متقی، افشین و همکاران (۱۳۹۶)، مدل‌سازی همگرایی قومی براساس نیازسنجی مدیران سیاسی و مطالبات‌شناسی اقوام (مطالعه موردی: استان کردستان)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۹، شماره ۴، زمستان.
- محمودی، ابوالقاسم و دیگران (۱۳۹۸)، ارزیابی الگوهای سیاستگذاری و مدیریت قومی در ایران، مجلس و راهبرد، سال بیست و ششم، شماره نود و نه، پاییز.
- مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۳۸۲)، سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز، آدرس اینترنتی <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/132299>، تاریخ بازدید ۱۳۹۹/۲/۲۸.
- مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۷۱)، اصول سیاست فرهنگی کشور، در سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، آدرس <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/100172>، تاریخ بازدید ۱۳۹۹/۳/۱۱.
- مقتدائی، مرتضی و علیرضا ازغندی، آسیب‌شناسی سیاستگذاری فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، دوره ۱۲، شماره ۳۴، بهار.
- مقصودی، مجتبی و انوشه دربندی (۱۳۹۱)، بررسی سیاست‌های قومی جمهوری اسلامی ایران در قبال کردها در دولت اصلاحات (۲۰۰۶-۱۹۹۸)، پژوهشنامه علوم سیاسی، سال هفتم، شماره ۴، پاییز.
- میرلطفی، محمدرضا و دیگران (۱۳۹۴)، بررسی انسجام اجتماعی در حفظ امنیت مرزی با تأکید بر تنوع قومی مذهبی مطالعه موردی: شهرستان زابل، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال پنجم، شماره ۱۹، پاییز.
- نظری، علی‌اشرف و بهاره سازمند (۱۳۹۴)، مدل‌ها و الگوهای مدیریت تنوعات هویتی و قومی: ارائه راه‌کارهایی برای ایران، سیاستگذاری عمومی، دوره ۱، شماره ۱، بهار.
- چلبی، م. (۱۳۷۸)، در مقاله ای تحت عنوان «بررسی هویت قومی و رابطه آن با هویت جامعه‌ای (ملی)». جلد ۱. تهران: وزارت

